

Νιάουστα

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

Έτος 25ο

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2000

ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 92

ΑΡΙΘΜ. ISSN 1106- 2118

Η οδος Κοραή

Η εκκλησία της Παναγίας

Οίνος και Ευρωπαϊκός πολιτισμός

Περιεχόμενα:

Ιστορικά

Θωμά Γαβριηλίδη: Οι παραδόσεις για την ίδρυση της Νάουσας.....	4
Μαρία Γ. Γιαννακοβίτου: Η τιμωρία των δολοφόνων του καπετάν Αγρα και Αντώνη Μίγγα.....	7
Μιχάλη Παπαδόπουλου: Οι δυο γενιές προσηφίων που έφυγαν.....	9

Ερευνα

Παύλου Κυριακίδη: Ιερός ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου στη Νάουσα.....	14
---	----

Ας θυμηθούμε

Λευκής Σαμαρά: Η οδός Κοραή.....	28
----------------------------------	----

Επιλογές

Σταυρούλα Κουράκου - Δράγωνα: Οίνος και Ευρωπαϊκός Πολιτισμός.....	36
--	----

Επίκαιρα θέματα

Δημητρίου Βλάχου: Το συγκρότημα της "Βέτλανς - Νάουσα".....	47
---	----

Σελίδα

Σημείωμα Σύνταξης

Αγαπητοί φίλοι

Γλυκό μας ήρθε το φθινόπωρο μαζί με τον τρύγο του και τον Ναουσαϊκό κρασί της φετινής χρονιάς, λόγω της ξηρασίας, θα είναι από τα καλύτερα.

Σ' αυτό το τεύχος εγκαινιάζουμε μια καινούρια σειρά με τίτλο "ας θυμηθούμε". Αρχίζουμε με την οδό Κοραή, το τζαμί, θα συνεχίσουμε με το ποδόσφαιρο 1970 - 1973, τη χρυσή εποχή της Νάουσας και θα θυμόμαστε όλο και μια παλαιά γειτονιά μας.

Στο "Ας θυμηθούμε", η βοήθεια σας καθώς και τα γραπτά σας κείμενα θα είναι πολύτιμα και θα τα δημοσιεύσουμε με μεγάλη χαρά, όπως και παλαιές φωτογραφίες σας.

A.Σ.

"ΝΙΑΟΥΣΤΑ"

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
"ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ"

ΙΟΥΛΙΟΣ-ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2000

Έτος 25ο - Τεύχος 92
Αριθμός ISSN 1106 2118

ΙΑΡΥΤΕΣ:

Σύλλογος Αποφοίτων Νάουσας, (+)Οδουσιεύς Ντινιόπουλος

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Λευκή Σαμαρά Κώστας Μπλιάτσικας, Ελένη Μήτσιαιλα - Ζεργκίνη, Αλέξανδρος Οικονόμου

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας
Διων. Σολωμού 3 Τ.Κ. 59200 ΝΑΟΥΣΑ
Τηλ. 0332/24102 & 22575

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ:

Γιάννης Καρατσιώλης - Γεωπόνος τηλ. 60331

ΕΞΩΦΥΛΛΟ:

Η οδός Κοραή: Χθες-σήμερα

Φωτ. Α. Οικονόμου

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΙΓΙΝΙΟΥ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

Παναγιωτής Πέτρος ΚΑΤΕΡΙΝΗ

Διακίνηση περιοδικών

Εμβάσματα - συνδρομές:

Λευκή Σαμαρά
Γκιωνέτι 17 - τηλ. (0332) 22.575

Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας
Σολωμού 2 τηλ. (0332) 24102

Τιμή τεύχους

Ετήσια συνδρομή ιδιωτών

Δήμοι - Κοινότητες - Συν/σμοί

Εξωτερικού δολλάρια

0140044859

ΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ (Γ')

Γράφει ο Θωμάς Γαβριηλίδης

ΣΧΟΛΙΑ ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέχρι τώρα η περισσότερη διαδεδομένη από τις παραδόσεις για την ίδρυση της Νάουσας ήταν εκείνη που κατέγραψε ο Δ. Πλαταρίδης στο Σχεδιάγραμμα Ιστορίας της πόλεως Ναούσης και εξέδωσε στο ομώνυμο έργο του ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης (Νιάουστα τεύχος 89, σελ. 4-9).

Οι παραδόσεις που καταγράφηκαν από τον "Ανώνυμο Ναουσαίο" και τον λόγιο Ν.Γ. Φιλίππιδη (Νιάουστα τεύχος 90-91, σελ 35-39) είχαν μέχρι πρότινος την ίδια τύχη, βρίσκονταν δηλαδή στο περιθώριο, θα 'λεγε κανείς σαν "αιρετικές", εφόσον επικρατούσα "επίσημη", θεωρούνταν εκείνη που είχε συμπεριληφθεί στην Ιστορία της πόλεως Ναούσης του Ε.Ι. Στουγιαννάκη.

Ετσι αδιαφιλονίκητος "ιδρυτής" της Νιάουσας ή Νάουσας εφέρετο ο Τούρκος στρατηγός Γαζή Εβρενός.

Κάποιες βέβαια φωνές, που αμφισβητούσαν τη σχέση του Γαζή Εβρενός με την ίδρυση της Νάουσας, είχαν ακουστεί και στο παρελθόν, όμως τα πράγματα αλλάζουν "άρδην" από τη στιγμή που βλέπει το φως της δημοσιότητας το σπουδαίο βιβλίο "ΝΑΟΥΣΑ 19ος - 20ος αιώνας - έκδοση της Πολιτικής Επιτροπής Νάουσας, Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιο - Νάουσα 1999", ένα έργο συλλογικό, που

παρουσιάστηκε στους Ναουσαίους σε λαμπρή εκδήλωση στις 21 Ιανουαρίου 2000.

Στη μελέτη του Γεωργίου Στογιόγλου "Η εκκλησία και τα σχολεία στη Νάουσα", πρώτη στη σειρά αυτών που απαρτίζουν το συλλογικό έργο που προαναφέρθηκε, παρουσιάζεται μαζί με την παράδοση του Δ. Πλαταρίδη και η παράδοση του Ανώνυμου Ναουσαίου ως εξίσου πιθανή αν όχι ως πιθανότερη.

Ας σημειωθεί όμως ότι ο Γεώργιος Στογιόγλου, ενώ φαίνεται ότι συμφωνεί με τον Ανώνυμο Ναουσαίο του 19ου αιώνα ως προς τα πρόσωπα που πρωταγωνίστησαν στην ίδρυση και το συνοικισμό της Νάουσας, φαίνεται ότι διαφωνεί με τη χρονολογία ιδρύσεως, το 1433, που εκείνος αναφέρει έμμεσα και τοποθετεί το γεγονός αυτό στα 1420, τρία περίπου χρόνια μετά το θάνατο του Γαζή Εβρενός, τον οποίο θεωρεί πατέρα του Χατζή Αχμέτ Εβρενόζογλου και όχι παππού όπως άλλοι.

Ας σημειωθεί επίσης ότι ο Γ.Σ. αποκαλεί το συνεργάτη του Χατζή Αχμέτ Εβρενόζογλου Σεχ Λεανή και τον θεωρεί πνευματικό του δερβίση, ενώ οι άλλες παραδόσεις τον αποκαλούν Σεχ Λεαή και Σιάχη Λιάνη και τον θεωρούν παιδαγωγό των γιων ή του γιου του κτήτορα.

Δεν πρέπει να διαφύγει της προσοχής μας η

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πληροφορία που μας δίνεται από τον Γεώργιο Στογιόγλου (ΝΑΟΥΣΤΑ 19ος - 20ος αιώνας, σελ. 22, σημείωση 8) που αναφέρεται στη δηλητηρίαση του γιου του Χατζή Αχμέτ Εβρενόζογλου (ή Αχμέτ Βέη) από τον ίδιο τον πατέρα του, γεγονός που ο Ανώνυμος Ναουσαίος το συνδέει με την ίδρυση της Νάουσας και συνέβη όταν ο Σουλτάνος Μεχμέτ Α' επισκέφθηκε τα Γιαννιτσά για αποτίσει φόρο τιμής στον τάφο του Γαζή Εβρενός, ο οποίος έτυχε να πεθάνει όταν ο σουλτάνος βρισκόταν έξω από τα τείχη της Θεσσαλονίκης, στα 1417 - 1418.

Με τη χρονολόγηση της δολοφονίας του γιου του Αχμέτ Μπέη (Χατζή Αχμέτ Εβρενόζογλου) στα 1417-1418, μετά το θάνατο του Γαζή Εβρενός, αποσυνδέεται και μάλιστα αιτιολογημένα ένα όχι ασήμαντο, όπως φαίνεται, γεγονός από τον Γαζή Εβρενός με τον οποίο, πέρα από κάθε λογική συνδεόταν ως τώρα. (ΝΙΑΟΥΣΤΑ, τευχ. 90-91, σελ. 36).

Αλλά και κάτι ακόμα, από εκείνα που συνθέτουν το μύθο του Γαζή Εβρενός πρέπει να αποξενώνεται από αυτόν. Μεταξύ των άλλων, που του αποδίδονταν από την παράδοση, ήταν και η προσφορά της νεοχτισμένης Νάουσας στη Βαλιντέ Σουλτάνα χωρίς βέβαια να κατονομάζεται η συγκεκριμένη βασιλομάννα.

Σχετικά πρόσφατα χάρη στο ιστορικό πόνημα του Γιώργου Λεονάρδου "Μάρα, η Χριστιανή Σουλτάνα - Αθήναι 1999" πληροφορηθήκαμε ότι στα 1433 - έτος ιδρύσεως της Νάουσας σύμφωνα με τον Ανώνυμο Ναουσαίο - παντρεύτηκε η Μαρία Μπράγκοβιτς - Κομνηνού, η κόρη του Σέρβου ηγεμόνα Γεωργίου Μπράνκοβιτς το σουλτάνο Μουράτ Β' (1421-1451). Ο Μουράτ Β' έχρισε τη Μάρα "βαλιντέ σουλτάνα" (=βασιλομάννα), αν και δεν τεκνοποίησε, και της ανέθεσε την ανατροφή του γιου και διαδόχου του, του Μεχμέτ Β' του Πορθητή της πόλης (1451 - 1481).

Ο Πορθητής λέγεται ότι ανταποδίδοντας την αγάπη και τη στοργή, με την οποία τον είχε περιβάσει η Μάρα, τη σεβόταν και την τιμούσε σε όλη του τη ζωή.

Δεν είναι καθόλου απίθανο, αν λάβουμε υπόψη μας ότι παρά το γάμο της δεν άλλαξε θρησκεία, να είναι η Μάρα Μπράνκοβιτς - Κομνηνού (1412 - 1487) η χριστιανή βαλιντέ σουλτάνα που είχε πάρει υπό την προστασία της τη Νάουσα για λόγους βέβαια που ακόμη αγνοούμε.

Αλλά δεν είναι μόνο τα παραπάνω γεγονότα, τα οποία θα μπορούσε να τα χαρακτηρίσει κάποιος δευτερεύοντα, που θέτουν υπό αμφισβήτηση το ενδεχόμενο να είναι ο Γαζή Εβρενός ιδρυτής της Νάουσας. Υπάρχει κάτι πολύ πιο σημαντικό. Είναι ο περίφημος Σεχ Λεαής ή Σιάχης Λιάνης που όλες οι παραδόσεις τον παρουσιάζουν ως συμπρωταγωνιστή στην ίδρυση της Νάουσας. Από τη στιγμή που αποκαλύφθηκε η πραγματική ταυτότητα του περίφημου αυτού Τούρκου σείχη εφόσον ταυτίστηκε με τον Seyh Abdullah al Pahî, τα πράγματα έγιναν οπωσδήποτε πιο ξεκάθαρα.

Ο ΣΕΪΧΗΣ ΙΛΑΧΗ

Ο Σείχης Ιλαχή (Σεχ Λεαής - Σιάχης Λιάνης - Σεχ Λεανής στα ελληνικά), Seyh Abdullah al Pahî (στα τούρκικα) γεννήθηκε στο Semar κοντά στην Κιουτάχεια της Μικράς Ασίας. Επειτα από διάφορες περιπλανήσεις πήγε στην Κωνσταντινούπολη και κατόπιν ακολουθώντας τον Αχμέτ Μπέη εγγονό του Εβρενός Μπέη ήρθε στα Γιανιτσά όπου και πέθανε στα 1490 - 1491 και ο τάφος του έγινε φημισμένο προσκύνημα.

Ο Gokbilgin τον αναφέρει ως Seyh Abdullah al Pahî και λέει ότι ήταν ένας από τους σείχηδες της εποχής του Μεχμέτ Β' (1451 - 1481).

Για τον τάφο - τόπο προσκυνήματος - του Σείχη Ιλαχή γράφει ο Εβλιγιά Τσελεμπή στο

σχετικό με τα Γενιτσά κεφάλαιο του Ταξιδιωτικού του τα εξής: "Επίσης πάλι μέσα στην πόλη (των Γενιτσών) βρίσκεται ο μέγας τόπος προσκυνήματος του εκφράζοντος τις αλήθειες... του ηγουμένου των κατόχων της χαράς, του αρχηγού των συντρόφων της αγάπης... του αγιότερου των αγίων, του εξόχου Σείχη Ιλαχή... Επίσης πλάι του είναι θαμμένος ο Αχμέτ Μπέης, ο ευσεβής ιδρυτής".

Όλα δείχνουν ότι ο Αχμέτ Μπέης, Χατζή, Σεμισεντίν, ο γιος του Αλή και εγγονός του Γαζή Εβρενός Μπέη ήταν ο αγαπητός σύντροφος του Σείχη Ιλαχή, αυτός που μετέφερε το σκίηνμά του από τη Νάουσα στα Γενιτσά και το έθαψε μέσα σε ένα τζαμί μανσωλείο που είχε χτίσει ο ίδιος και είχε, όπως φαίνεται εκφράσει την επιθυμία να θαφτεί και αυτός δίπλα στο φίλο του.

Ο Αχμέτ Μπέης, Χατζή, Σεμισεντίν (Εβρενόζογλου) πέθανε εφτά ή οχτώ χρόνια αργότερα από το Σείχη Ιλαχή, στα 1498.

Ήταν ο πιο ξακουστός από τους εγγονούς του Γαζή Εβρενός αλλά τα "κατορθώματά" του όπως και άλλων απογόνων του Γαζή Εβρενός αποδόθηκαν από τους μεταγενέστερους στο γενάρχη της δυναστείας Εβρενόζογλου με συνέπεια τον παραγκωνισμό τους και την πτώση τους στην αφάνεια, αλλά και τη διαστρέβλωση της ιστορικής αλήθειας σε τόσο μεγάλο βαθμό που να μην είναι καθόλου εύκολο εγχείρημα η αποκατάστασή της.

Αλλά επειδή, όπως φαίνεται "ο βίος και η πολιτεία" του Γαζή Εβρενός Μπέη και των απογόνων του και προπάντων του εγγονού του Χατζή Αχμέτ Μπέη, όπως και του Σείχη Ιλαχή είναι πολύ γερά δεμένος με την ιστορία της Νάουσας, είναι ανάγκη να ερευνηθεί εξαντλητικά. Το ίδιο πρέπει να γίνει και με τη ζωή και το έργο του πολιούχου της Νάουσας, του Οσίου Θεοφάνη του Νέου που και αυτή είναι άρρηκτα δεμένη με την ιστορία της πόλης.

Γιατί παρά τα πολύ σημαντικά βήματα που έχουν γίνει η πλήρης ιστορία της Νάουσας ακόμη δεν έχει γραφτεί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Βασίλη Δημητριάδη**, *Η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπή*, Εισαγωγή - μετάφραση - σχόλια, Θεσ/νίκη 1973, Μακεδονική βιβλιοθήκη, Δημοσιεύματα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών.

2. **Γεωργίου Χ. Χιονίδη**, *Η Νάουσα, η Επανάσταση και ο Χαλασμός της το 1822*, ομιλία, Αθήνα, 1992.

3. **Γιώργου Λεονάρδου, Μάρα**, *η χριστιανή Σουλτάνα*, Νέα Σίνωρα - Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1999.

4. *Νάουσα 19ος - 20ος αιώνας*, έκδοση Πολιτικής Εταιρείας Νάουσας "Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος", Νάουσα 1999.

5. **Ε.Ι. Στουγιαννάκη**, *Ιστορία της πόλεως Ναούσης*, Έκδοση του Συλλόγου Αποφοίτων Λατρείου Γυμνασίου Ναούσης "Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος, Θεσσαλονίκη 1976.

6. **Μητροπολίτου Βεροίας και Ναούσης Παντελεήμονος Καλπακίδη**, *"Ο ιδρυτής της μονής των Ταξιαρχών και πολιούχος της Ναούσης Οσίου Θεοφάνης ο Νέος"*, εκδ. Ι. Μητροπόλεως Βεροίας και Ναούσης αριθ. σειράς 31, Νάουσα 1998.

7. **Ν. Γ. ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ**, *Η επανάσταση και καταστροφή της Ναούσης*, Αθήνησι 1881.

Η τιμωρία των δολοφόνων του καπετάν Αγρα και Αντώνη Μίγγα

Γράφει η Μαρία Γ. Γιαννακοβίτου

Ο καπετάν Αγρας όρθιος τέτατος εξ αριστερών, πέμπτος Τόλης Γιαννακοβίτης, έβδομος Γιώργος Γιαννακοβίτης, όγδοος Πέτρος Γιαννακοβίτης (ο πιτσιός)

Ο Αγρας, ο τιμημένος αξιωματικός από το Ναύπλιο που ήρθε να πολεμήσει στη Μακεδονία, ξεκινά στις 3 Ιουνίου με ομάδα Ελλήνων, απαρτιζόμενη από τον Απόστολο Γιαννακοβίτη, το γιο του Γιώργου, το βιομήχανο Ζαφείριο Λόγγο που ήταν φίλος του Αντώνη Μίγγα, για την περιοχή Γκαβράν Κάμιν, προ-

κειμένου να διαπραγματευθεί με τους Βουλγάρους.

Οι Βοεβόδες Γιώργκη Κασάπτσε και ο Ζλατάν με 15 κομιτατζήδες τους υποδέχθηκαν φιλικότατα και επειδή σύμφωνα με έθιμο πριν από το φαγητό έπρεπε να καταθέσουν το όπλα, πρώτος τ' άφησε στο έδαφος ο Ζλατάν

για παραπλάνηση, ώστε να πράξει το ίδιο και ο Αγρας, αφού ήταν ο μόνος που οπλοφορούσε.

Μετά το τέλος του συμποσίου, όταν κατάλαβαν οι Βούλγαροι ότι οι Έλληνες δεν είχαν λάβει κανένα προφυλακτικό μέτρο, άρχισαν να κακίζουν τον Αγρα, ότι συνεργάζεται με τους Τούρκους και συνέχισαν μ' άλλα πολλά σε βάρος αυτού και του ελληνικού έθνους. Συγχρόνως δύο κομιτατζήδες από τα νάπα επιτίθενται και δένουν τον Αγρα, λακτιζοντάς τον και βρίζοντάς τον χυδαία. Ο γερο-Τόλης Γιαννακοβίτης, δεμένος κι αυτός πάνω στον ξαπλωμένο Αγρα, έκλαιγε απαρηγόρητα. Παρακαλούσε να σκοτώσουν αυτόν και ν' αφήσουν τον αρχηγό (βλ. βιβλίο Κανελόπουλου "Ο καπετάν Αγρας" σελ. 126). Τότε ακούγεται η φωνή του άτυχου αξιωματικού σε παρακλητικό τόνο: *"Ζητώ παρ' υμών μίαν χάριν, απολύσετε τους ατυχείς τούτους ανθρώπους οίτινες εις ουδέν έπταισαν. Εγώ υπήρξα ο εχθρός και διώκτης σας"*

Τότε αποφασίζουν οι βοεβόδες ν' απολύσουν το Λόγγο και τους Γιαννακοβίτηδες και να κρατήσουν τον πιστό συνεργάτη του Μίγγα. Μετά από μαρτυρική πορεία απαγχονίζονται στην Καρυδιά, ενώ και μετά την απάνθρωπη πράξη τους οι κομιτατζήδες χτυπούσαν τα αιωρούμενα σώματα με "φορτωτήρες".

Για τη σύλληψη του εθνομάρτυρα εκφράζονται υποψίες σε βάρος εκείνων που ήταν συνοδεία. Μάλιστα τον Ιούνιο του 1908 επιχειρείται δολοφονική απόπειρα σε βάρος του Γιώργου Γιαννακοβίτη μέσα στην αγορά της

Νάουσας, ενώ ο πατέρας του Απόστολος νοσηλεύεται από ενέδρα που στήθηκε για το φόνο του στις 9 Μαΐου του 1908. Η συκοφαντημένη οικογένεια καταφεύγει στο Μητροπολίτη Σωφρόνιο και ζητεί συμπαράσταση. Η αγανάκτησή της κορυφώνεται, όταν ο Ζλατάν βιάζει συγγενή τους. Τότε αποφασίζουν εκδίκηση. Το ξακαθάρισμα ανέλαβε ο Γιώργος και ο παππούς μου Πέτρος Γιαννακοβίτης. Πληροφορούμενοι, λοιπόν, ότι ο Ζλατάν πήγε στο παζάρι της Βέροιας και την άλλη μέρα θα γυρνούσε στα Λευκάδια, έστησαν ενέδρα κι ενώ ο κομιτατζής έτρεχε, ρίχνουν στο δρόμο ένα μαντιλάκι με τσιρέκ (1/4 μετζίτι (γρόσια). Ο Ζλατάν έπεσε στην παγίδα έσκυψε να πάρει το μαντίλι και μόλις ορθώθηκε, έφαγε 9 σφαίρες στη ράχη του. Έτρεξε 25 μέτρα χτυπημένος, εκπυρσοκρότησε το περίστροφό του κατά γης δύο φορές, οπότε έπεσε στο ποτάμι, ανατολικά των Λευκαδίων, και τον πήρε το νερό. "Έτσι", όπως έλεγε ο παππούς, *"χωρίς να γιατρευθεί το τραύμα του αδελφού ούτε του πατέρα μου καλά καλά από τις δολοφονικές απόπειρες, εκδικηθήκαμε το θάνατο του Μίγγα και του αρχηγού τον Αλωνιστή (Ιούλιο) του 1908"*.

Η εκδίκηση για το όμορφο παλικάρι με τη θρυλική δράση του ανασυγκροτεί τις δυνάμεις του ελληνισμού. Περισσότερο από ηθική πλευρά, γιατί αποδείχθηκε πανηγυρικά η βουλγαρική μέθοδος που στηριζόταν στην ατιμία και το έγκλημα.

Οι δύο γενιές προσφύγων που έφυγαν

Γράφει ο Μιχάλης Παπαδόπουλος
Πρύτανης Α.Π.Θ.

Τον Αύγουστο του 1922 ο Κεμάλ Ατατούρκ νίκησε τον ελληνικό στρατό στα βάθη της Καππαδοκίας. Ακολούθησε η επέλαση του τουρκικού στρατού έως τα μικρασιατικά παράλια και η εξόντωση χιλιάδων Ελλήνων. Η μόνη σωτηρία ήταν η φυγή στην Ελλάδα, με όποιον τρόπο μπορούσε ο καθένας. Στη διάρκεια ενός πολέμου που διήρκεσε τρία χρόνια και 4 μήνες, σκοτώθηκαν 91.000 στρατευμένα ελληνόπουλα και πέθαναν, εξαφανίστηκαν ή τούρκεψαν σε Θράκη, Πόντο, Κωνσταντινούπολη και Μικρά Ασία περίπου 600.000 Έλληνες. Καταστράφηκαν συνοικίες και ολόκληρα χωριά, εγκαταλείφθηκαν περιουσίες, διασκορπίστηκαν οικογένειες και όσοι κατάφεραν να επιβιώσουν - πάνω από ένα εκατομμύριο ψυχές - ήρθαν στην Ελλάδα.

Τα κύρια λιμάνια υποδοχής των προσφύγων ήταν η Μυτιλήνη, ο Πειραιάς και η Θεσσαλονίκη. Στην περιοχή της Θεσσαλονίκης οι περισσότεροι αποβιβάζονταν και συγκεντρώνονταν στην παραλία της Αρετσούς. Ερχονταν κατά χιλιάδες, με ελάχιστα υπάρχοντα, εξαντλημένοι και προσβεβλημένοι από διάφορες αρρώστιες. Στην Αρετσού περνούσαν από το γνωστό "απολυμαντήριο" και στη συνέχεια στεγαζόνταν σε σκηνές ή στα παραπήγματα που είχαν κατασκευάσει τα συμμαχικά στρατεύματα κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

"Πήγα στην προκυμαία και παρακολούθησα την αποβίβαση μιας караβιάς προσφύγων. Δεν μπορεί κανείς να φανταστεί πιο τραγικό θέαμα. Αποβιβάστηκαν τυλιγμένοι σε κουρέλια, πεινα-

σμένοι, άρρωστοι γεμάτοι ζωίφια, με τα μάτια σκαμμένα, αναδίνοντας την απάισια οσμή της ανθρώπινης ακαθαρσίας και καταβεβλημένοι από την απόγνωση"

Morgenthau, πρόεδρος αποκατάστασης προσφύγων

Η θνησιμότητα ήταν μεγάλη και οι συνθήκες ζωής τους σκληρές και άθλιες.

"... δεν ήταν, παιδί μου, ούτε το σπίτι - σπίτι, ούτε η ζωή - ζωή. Τι να σου πω, πολλά τραβήξαμε. Αλλά ήταν τυχερό να ζήσουμε. Ποιος περίμενε να ζήσει..." - διηγείται η Σοφία Λυπηρίδου, γεννημένη το 1908 στην Κρωμνη.

Σε μια χώρα κατεστραμμένη οικονομικά από τον πόλεμο, με τη φτώχεια να μαστίζει ένα πολύ μεγάλο μέρος και του ντόπιου πληθυσμού, οι πρόσφυγες έμεναν στην ανεργία και την υποαπασχόληση ή αναγκάζονταν να κάνουν τις πιο βαριές χειρωνακτικές και "παρακατιανές" εργασίες.

"Πέθανε ο πατέρας μου το 1926, μείναμε εγώ, τα αδέρφια μου και μάνα μου χήρα", διηγείται Ο Εμμανουήλ Ασίκης, γεννημένος στην Αρετσού Μ. Ασίας το 1918. "Τι να κάνουμε, πού να δουλέψουμε; Εφυγε η αδελφή μου, πήγε σε ένα σπίτι κάτω στη Θεσσαλονίκη, δούλα. Τότε δούλες τις λέγανε. Η μάνα μου ξενοδούλευε, έπλενε ρούχα. Επιασα τα 12-13 χρονώ. Πήγα μέχρι την τρίτη τάξη. Αλλά δε βάστηξα, η μάνα μου πού να βρει πόρους. Εφυγα από μικρός και πήγα στα ψάρια,

σε καΐκι. Από κει και πέρα άρχισαν τα πράγματα λίγο να φτιάχνουν. Λίγο..."

Οι δύο γενιές προσφύγων που προηγήθηκαν ζήσανε το ξεσπίτωμα, το ταξίδι προς την πατρίδα Ελλάδα, τις τραγικές συνθήκες της πρώτης εγκατάστασης. Ένα εκατομμύριο διακόσιες χιλιάδες πρόσφυγες από τον Πόντο, τη Μικρά Ασία, την Ανατολική Θράκη προσπαθούν να επιβιώσουν, να σταθούν, να φτιάξουν σπιτικό, να γίνουν δεκτοί στη φτωχή και καθυστερημένη Ελλάδα των 5,5 εκατομμυρίων.

Σ' αυτό το πλαίσιο με σκληρή δουλειά, πείσμα και οξυδέρκεια το προσφυγικό στοιχείο φτιάχνει τα νοικοκυριά του, χτίζει σχολεία, ισορροπεί, αρχίζει να ενσωματώνεται. Οι γυναίκες και τα παιδιά παίζουν κυριαρχικό ρόλο με τη σκληρή δουλειά τους, σπάζοντας στον τομέα της εργασίας το κατεστημένο και τις κοινωνικές προκαταλήψεις.

Πρέπει να τονιστεί ότι καθοριστικός παράγοντας για την οικονομική ανάπτυξη των προσφύγων ήταν η απόδοση τμημάτων αγροτικής και αστικής γης, καθώς και μοναστηριακών περιουσιών από το ελληνικό κράτος. Πρωτεργάτης και αρωγός στη γιγαντιαία αυτή προσπάθεια επιβίωσης και αρχικής εγκατάστασης των προσφύγων υπήρξε ο Ελευθέριος Βενιζέλος.

Η γιαγιά μου, Δέσποινα Κοντοζή το γένος Φωστηροπούλου, από πλούσια οικογένεια της Τραπεζούντας, βρέθηκε χήρα με 5 μικρά παιδιά να περνά μέσω Μυτιλήνης στη Νάουσα και από κει να φτάνει στους Αμπελόκηπους, στην Αθήνα. Μικρή το δέμας, με αστραφτερό βλέμμα και δυναμισμό, αγωνίστηκε, ανάθρεψε, μόρφωσε και αποκατέστησε τα παιδιά της.

Ένα από αυτά, η Χαρίκλεια, η μητέρα μου, παντρεύτηκε τον πατέρα μου, Αγησίλαο, φτωχό-παιδο-παπαδοπαιδί, από την Κρώμνη. "Κρωμέτες σκυλ' υιός ειμέ" συνήθιζε να τραγουδά σε ώρες κεντού. Ένα από τα λίγα θετικά της καταστροφής και της προσφυγιάς ήταν η κατάργηση των ταξικών διαφορών. Όλοι έγιναν ίσοι μέσα στον κατατρεγμό τους και πραγματοποιήθηκαν γάμοι που, αν δεν είχε προηγηθεί ο ξεριζωμός, δε θα είχαν γίνει ίσως ποτέ. Η τότε διαμορφωμένη κοινωνία των γηγενών ήταν στην πλειοψηφία της αρνητική απέναντι στους πρόσφυγες. Ο φόβος των ντόπιων για τον πρόσφυγα, που θεωρούσαν ξένο, και ο ανταγωνισμός μαζί του, σε μια Ελλάδα που ήδη βρισκόταν σε δύσκολη οικονομική κατάσταση, συχνά οδηγούσε σε σκληρές και

Προσφυγικό σπίτι στη Νάουσα

απάνθρωπες συμπεριφορές.

Σε πολλές περιπτώσεις η διαφορετική γλώσσα, οι διαφορετικές συνήθειες των προσφύγων, καθώς και η προέλευσή τους από την Οθωμανική αυτοκρατορία, αποτελούσαν πρόσχημα για την περιφρόνηση του νεόφερτου πληθυσμού. Οι πολιτιστικές διαφορές και η περιθωριοποίηση αυτή συνετέλεσαν στην ανάπτυξη προκαταλήψεων ακόμα και στους ίδιους τους πρόσφυγες. Δε λείπουν, ωστόσο, και παραδείγματα φιλικής υποδοχής και υποστήριξης.

Με την πάροδο των χρόνων το αίσθημα αντιπαλότητας μειώνεται και αρχίζει σταδιακά η προσέγγιση. Η κοινή εμπειρία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, της Κατοχής και της Εθνικής Αντίστασης θα είναι παράγοντας που θα μειώσει έντονα τις αποστάσεις ανάμεσα σε πρόσφυγες και γηγενείς.

Η τραγωδία του 1922 που σφραγίστηκε με το αίμα χιλιάδων αθώων σήμανε το οδυνηρό τέλος της μακραίωνης ελληνικής παρουσίας στη μικρασιατική γη και αποτέλεσε τον καταλύτη για τη δημιουργία του σύγχρονου ελληνικού κράτους.

Η ευεργετική για την Ελλάδα παρουσία των προσφύγων αμβλύνει σταδιακά τις συνέπειες της καταστροφής του πιο δυναμικού και ακμαίου τμήματος τους εκτός της Ελλάδος ελληνισμού.

Όπως γράφει και ο Γιώργος Ζενεκίδης:

"Για ότι χάθηκε στη Μικρασία και την Ανατολική Θράκη κερδήθηκε στην άλλη όχθη του Αιγαίου: Μικρασιάτες, Πόντιοι Κωνσταντινουπολίτες και Θράκες διαμόρφωσαν την εικόνα του Νέου Ελληνισμού".

Και συμπληρώνει ο Γιάννης Μαρίνος:

"Τους οφείλουμε τη μεταφύτευση του πιο αναπτυγμένου πολιτισμού τους, που έδωσε τη σφραγίδα του στην ελληνική επιστήμη, στα γράμματα και στις τέχνες της νεότερης Ελλάδος. Μέχρι και το μοναδικό Νόμπελ στον πρόσφυγα Σεφέρη".

Να μη λησμονούμε ότι η παιδεία για τους πρόσφυγες στην πατρίδα τους ήταν όρος εθνικής ύπαρξης. Η μεγάλη του Γένους Σχολή στην Πόλη, το Φροντιστήριο της Τραπεζούντας, η Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης δίνουν το μέτρο της πνευματικής τους ανάπτυξης.

Κι έρχεται ο πόλεμος του '40 που φέρνει ξανά τα πάνω - κάτω. Την εποποιία της Αλβανίας ακολουθεί η κατοχή. Η πείνα, εξοντώνει πάνω από 250.000 ανθρώπους. Σε πολλούς δρόμους της Αθήνας, μόλις άρχιζε η κυκλοφορία τις πρωινές ώρες, βρισκόνταν ξυλιασμένα πτώματα, θύματα της πείνας. Αντοκίνητα του Δήμου, που άλλοτε μάζευαν τα σκουπίδια, μαζεύουν τώρα τα κουφάρια και τα μεταφέρουν στο νεκροτομείο. Μια σύντομη, στοιχειώδης κηδεία και ρίχνονται σ' έναν ομαδικό τάφο, άγνωστοι θύματα της κτηνώδους τραγωδίας.

Μαυραγορίτες, δοσίλογοι και στρατιώτες της Κατοχής εκμεταλλεύονταν τους πολίτες, πουλώντας - σε τιμές που μόνοι τους όριζαν - σιδήποτε, σε μικρές ή μεγάλες ποσότητες.

Από τις πρώτες μέρες της Κατοχής ξεκινά η Εθνική Αντίσταση. Ο περήφανος ελληνικός λαός αγωνίζεται δίνοντας το παράδειγμά στους υπόδουλους από το φασισμό λαούς της Ευρώπης. Οι εκτελέσεις των πατριωτών από τους Ναζί, με συμμετοχή δυστυχώς και ελλήνων συνεργατών τους, αυξάνουν τον αριθμό των θυμάτων. Οι πρόσφυγες -φύσει προοδευτικοί- πιστεύοντας στα ιδανικά της πατρίδας και της ελευθερίας πρωτοστατούν σε όλους τους αγώνες.

Στη Δράμα, όπου ο πατέρας μου υπηρετεί στην Εθνική Τράπεζα, έχουμε φτιάξει επιτέλους ένα νέο νοικοκυριό. Τα εγκαταλείπουμε όλα με την είσοδο των Βουλγάρων. Η μητέρα μου με δύο παιδιά, τον αδερφό μου Στέλιο, 8, και εμένα 4 ετών, με 3 βαλίτσες, με ότι πολύτιμο μπορούσε να παρθεί, φεύγουμε μέσα στη νύχτα για τη Μεγαλόπολη της Πελοποννήσου. Αργότερα έρχεται και ο

πατέρας. Το περιεχόμενο των 3 βαλιτσών αλλάζει χέρια και πηγαίνει στους ντόπιους, με αντάλλαγμα λίγα φασόλια, αρτόδεντρο, χαρούπια. Ξανά πρόσφυγες μέσα στην ίδια μας την πατρίδα.

Ερχόμαστε τέλος του '41 στην Αθήνα, σ' ένα μικρό σπίτι κρύο και υγρό. Σε δύσκολες ώρες της πείνας μας μιλά η μητέρα μας για τα αγαθά του Πόντου, για την ομορφιά της Τραπεζούντας, τις εκκλησίες της, για την εθνική της περηφάνια, τα πλούτη που άφησαν εκεί. Κι εμείς, παιδιά, φοβισμένα και με αδενοπάθεια διερωτόμαστε αν όλα αυτά ήταν αλήθεια ή φανταστικές ιστορίες παρηγοριάς.

Ο πόλεμος τελειώνει για την Ευρώπη. Οι πρωταίτιοι του φασισμού δικάζονται στη Νυρεμβέργη. Για την Ελλάδα, όμως, συνεχίζεται με την άγρια μορφή ενός εμφύλιου που θα την απορημάξει. Αδειάζει η ύπαιθρος και οι μεγάλες πόλεις αποτελούν καταφύγιο. Ακολουθούν για πολλούς εξορίες, φυλακές, στρατοδικεία, εκτελέσεις που συμπληρώνουν το σκηνικό. Η δεύτερη γενιά των προσφύγων συμμετέχοντας πληρώνει βαρύ φόρο για μια ακόμη φορά.

Ξεκινά η ανασυγκρότηση της Ελλάδας. Συνοδεύεται όμως από πολιτικά πάθη που θα μας χωρίσουν, δημιουργώντας πρόσθετα προβλήματα και συμβάλλοντας στην προετοιμασία του

Νάουσα. Φωτογραφία προσφύγων στη νέα πατρίδα

κλίματος για τον ερχομό, λίγα χρόνια αργότερα, της δικτατορίας.

Πρέπει να επισημάνουμε τον καταλυτικό ρόλο των ξένων δυνάμεων σε όλα τα γεγονότα που έχουν εξιστορηθεί μέχρι τώρα, από τη μικρασιατική καταστροφή, τη δικτατορία του Μεταξά και το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ως τον εμφύλιο με όσα τον ακολούθησαν και τη δικτατορία. Το συμφέρον των ξένων ήταν αυτό που καθόριζε τις εξελίξεις στη δύσμοιρη χώρα μας. Πάντα όμως κάποιοι "Έλληνες" του υπηρετούν και συμπράττουν μαζί τους.

Η δεύτερη γενιά των προσφύγων συνεχίζει τον

αγώνα. Οι γονείς μου πρέπει να σπουδάσουν δύο παιδιά. Ο πατέρας έχοντας απολυθεί από την Τράπεζα εργάζεται ως λογιστής από τα χαράματα ως τη νύχτα σε διάφορες επιχειρήσεις. Η μάνα ξενοράβει και, αργά τη νύχτα, κλέβοντας από τον ύπνο της, πλέκει γάντια. Ατέλειωτα γάντια.

Στα χρόνια αυτά οι νέοι της γενιάς μου, της τρίτης μετά τον ξεριζωμό, προσπαθούν για κάτι καλύτερο: να σπουδάσουν. Προϋπόθεση: να πληρώσουν εγγραφή στο πανεπιστήμιο, να αγοράσουν υποχρεωτικά τα συγγράμματα των καθηγητών, να πληρώσουν εξέταστρα. Στις δύσκολες αυτές εποχές των φοιτητικών χρόνων, μας συμπαραστέκονται συμπατριώτες ξεχωριστοί: Θεοφιλάκτος, Συμεωνίδης, Λυσσαρίδης, Μουμτζίδης, Μουξενίδης, Κυαγχίδης και άλλοι που δε θυμάμαι αυτήν τη στιγμή, οι οποίοι οργανώνουν και ιδρύουν τον "Οίκο Ποντίου φοιτητή" όπου βρίσκουν στέγη και τροφή και καταφέρνουν έτσι να σπουδάσουν νέοι συμπατριώτες μας (οι περισσότεροι από χωριά), που αλλιώς δε θα είχαν αυτή τη δυνατότητα. Σπουδάζουν, προκόβουν και αναθυμούνται με ευγνωμοσύνη.

Ανάμεσα σε αυτούς και ο ομιλών.

Και έρχεται η δικτατορία των Συνταγματαρχών του '67, που πληγώνει βαθιά τη δημοκρατική παράδοση της χώρας μας. Συνοδεύεται από εξορίες, φυλακίσεις και εξευτελισμούς, μα ταυτόχρονα δίνει για μια ακόμα φορά τη δυνατότητα στο λαό μας να δείξει το μεγαλείο του στις δύσκολες ώρες. Τελειώνει το 1974.

Η μεταπολίτευση ανοίγει ένα νέο δρόμο για οριστική συμφιλίωση και προκοπή στη χώρα μας, που στη συνέχεια γίνεται μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης με πρωτεργάτη των Κωνσταντίνο Καραμανλή. Εδώ και 25 χρόνια, ο τόπος μας απολαμβάνει αληθινή Δημοκρατία για πρώτη φορά και για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Ζούμε ελεύθερα, δουλεύουμε και προκόβουμε έχοντας φτάσει την Ελλάδα σε οικονομική άνοξη και έχοντας επίπεδο ζωής που κανείς από τους πατεράδες μας δε θα μπορούσε να φαντα-

στεί.

Σήμερα, μια ζωντανή και δυνατή Ελλάδα, με το προσφυγικό στοιχείο ενσωματωμένο αναπόσπαστα μέσα της και ταυτόχρονα ξεχωριστό στη διατήρηση της μνήμης για τις πατρίδες των προγόνων που χάθηκαν, για την παράδοση και τον πολιτισμό του, βαδίζει χωρίς διακρίσεις, με όλους τους Έλληνες, όπου κι αν αυτοί γεννήθηκαν, στο δρόμο ενός καλύτερου αύριο.

Είναι ώρα, λοιπόν, κλείνοντας, να κάνουμε τον απολογισμό για τις δύο γενιές στις οποίες στηριχθήκαμε, για να φτάσουμε εδώ που φτάσαμε. Τους χρωστάμε πολλά για τους αγώνες τους, τις θυσίες τους, την αγάπη και τη ζεστασιά τους και κυρίως για τις αρχές που μας κληροδότησαν: την ελευθερία, τη δημοκρατία, τη θρησκεία, την πατρίδα, τη συντροφικότητα, την οικογένεια. Κάθε στιγμή τους θυμόμαστε και τους ευγνωμονούμε για όσα έκαναν για μας και για την πατρίδα. Χρέος μας να μεταδώσουμε στα παιδιά μας τις αρχές αυτές, τη συνέχιση της ιστορίας και της παράδοσής μας. Φοβάμαι, όμως, πως θα χρειαστεί και αυτά να δώσουν αγώνες, για να διασφαλίσουν όχι πια και αποκλειστικά οικονομικές επιτεύξεις, αλλά και καθοριστικές για το μέλλον τους αρχές και ανθρώπινες αξίες. Η παγκοσμιοποίηση, ο εξαμερικανισμός, η παντοδυναμία του ενός, η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και του δικαίου των αδυνάτων και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, βρίσκονται προ των πυλών.

Ας διδαχθούμε από τις δύο γενιές που πέρασαν, εμείς και τα παιδιά μας, και ας συνεχίσουμε τον αγώνα τον καλό. Είναι αυτό που μας ζητάνε αυτοί που δεν είναι πια μαζί μας. Δεν πρέπει να τους το αρνηθούμε.

Σημείωμα Σύνταξης

Το κείμενο αποτελεί χαιρετισμός στις ελετηρικές εκδηλώσεις για τα 35 χρόνια από την επανίδρυση της αδελμότητας Κρωμναίων Καλιμαριείς, 21-11-1999.

Εκκλησίες του 19ου αι. στη Νάουσα Ιερός Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου (Παναγία)

Γράφει ο Παύλος Κυριακίδης
Πολιτικός Μηχανικός- Θεολόγος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αφετηρία της σύγχρονης ιστορίας της Νάουσας αποτελεί αναμφίβολα το έτος 1822. Έτος που σημαδεύτηκε από τα ηρωικά αλλά και μαρτυρικά γεγονότα του "χαλασμού". Έτος ορόσημο. Σταθμός στην ιστορία της. Πέρασμα από το θάνατο στην αναγέννηση και τη συνέχεια της. Από εκεί και ύστερα η πόλη περνά στη δεύτερη φάση της ζωής της. Περνά αργά μα σταθερά στη φάση της ανοικοδόμησης. Στη φάση της δημιουργίας. Μιας δημιουργίας που αποτυπώθηκε με κόπο και μεράκι στις ψυχές μα και στα πώρινα κτίσματα που έφτασαν ως τις μέρες μας και ιδιαίτερα στους ναούς της. Μνημεία, άλλα εντυπωσιακά και άλλα λιτά και φτωχικά. Όλα όμως με γούστο και με τέχνη. Μια τέχνη που καλλιεργήθηκε σ' όλη τη Μακεδονία του 19ου αιώνα.

Πάμπολλες φορές επισκέφτηκα, λειτουργήθηκα και αγιάστηκα στους ναούς αυτής της πόλης.

Μέσα τους ένιωσα το ξεχείλισμα της ευσέβειας και της μυστικής πίστης των αδούλων ηρωι-

Η εκκλησία της Παναγίας στη Νάουσα. Νοτιοδυτική όψη.

Δημόσιον Κεντρικόν Βιβλιοθήκη Βέροιας

κών μορφών της Νάουσας του περασμένου αιώνα. Κι άλλες τόσες φορές θέλησα να ακολουθησω τα ίχνη τους σε μια πορεία μέσα στο χρόνο για μια συνάντηση στον ίδιο χώρο που προσευχήθηκαν έκλαψαν και βρήκαν παρηγοριά. Εγχείρημα τολμηρό και δεν γνωρίζω τελικά αν πραγματοποιήθηκε τούτη η συνάντηση. Αφού τα μονοπάτια μιας τέτοιας πορείας είναι δυσανίχνευτα από τις αγριάδες και το χορτάρισμα της λήθης. Λιγοστά τα σημάδια που σώθηκαν. Αρκετά όμως για ένα πρώτο ξεκίνημα σε μια περιοχή που έως τώρα δεν είχε μελετηθεί.

Πότε και από ποιους κατασκευάσθηκαν οι ναοί πριν από τον “χαλασμό” της Νάουσας μας είναι άγνωστο. Άγνωστη παραμένει και η αρχική τους αρχιτεκτονική μορφή. Οι αρχαιότερες πληροφορίες που έχουμε γύρω από την ιστορία των ναών προέρχονται από τον Ευστάθιο Στουγιαννάκη και από το έργο του “Ιστορία της πόλεως Ναούσης”. Γράφει σχετικά: “Εκ των εννέα ναών τέσσαρες μεν είναι ενοριακοί, ανακαινισθέντες. Ο μεν της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος κατά το 1833, ο δε της Παναγίας (Κοι-

μήσεως της Θεοτόκου) επίσης το 1833, ο δε του Αγίου Γεωργίου το 1842....”

Να πως περιγράφει με λιτό αλλά σαφή τρόπο την “επόμενη ημέρα” ο Φιλιππίδης, συντάκτης και ομιλητής της ιστορικής πραγματείας “Η επανάσταση και καταστροφή της Ναούσης”: “... Ούτω, αφού κατεσκάφθησαν οι ναοί εν οίς ελατρεύετο ο Υψιστος και τα σχολεία, εν οίς θεραπεύοντο αι Μούσαι, απετεφρώθησαν δε και αι οικίαι, κατεστράφη εντελώς η περιφανής Νάουσα αλλ' η απαράμιλλος των κατοίκων αυτής αντίστασις και ο ηρωικός θάνατος ανέδειξεν αυτούς εφαιμίλλους των παλαιών εκείνων της ελληνικής ελευθερίας προμάχων”.

Μετά την καταστολή του επαναστατικού κινήματος στη Νάουσα και την ολοκληρωτική καταστροφή της πόλης από τα τουρκικά στρατεύματα, ακολούθησε η έκδοση αυτοκρατορικού φερμανιού για την καταγραφή και κατάληψη από το τουρκικό δημόσιο των υπαρχόντων αγρών, αμπελώνων, τοιφλικιών κλπ κτημάτων μαζί με τα εισοδήματά τους. Για οκτώ χρόνια, όλες οι περιου-

Γενική άποψη του εσωτερικού του ναού από τον γυναικωνίτη.

σίες, παρέμειναν στα χέρια των Οθωμανών και μόλις στα 1830 αρχίζει και πάλι η επανοίκηση της πόλης. Η Νάουσα ξαναπόκτησε τα σχετικά προνόμιά της, και η ζωή της πόλεως ξαναβρήκε κάπως τον παλιό ρυθμό της με πρώτη προτεραιότητα την κατασκευή των κατεστραμμένων ναών της.

Σε μια σειρά άρθρων θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε μέσα από τα τεύχη της "Νιάουστας" τους δύο από τους τέσσερις ενοριακούς ναούς της πόλης που διασώζονται μέχρι σήμερα από τον 19ο αιώνα δηλαδή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Παναγία) και του Αγ. Γεωργίου καθώς και έναν εκτός πόλεως, της ίδιας εποχής, της Ζωοδόχου Πηγής (Παναγιωπούλα). Οι υπόλοιποι δύο ενοριακοί ναοί που ανακατασκευάστηκαν μεν και αυτοί κατά το 19ο αι. (Μεταμόρφωση του Σωτήρος και Αγ. Μηνάς) έχουν προ πολλού αντικατασταθεί με νεότερα κτίσματα, χωρίς να έχουμε δυστυχώς καμιά μαρτυρία για την αρχική τους μορφή.

Ο ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ (ΠΑΝΑΓΙΑ)

Γεωγραφική Θέση - Ίδρυση του ναού

Ο ιερός ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου Νάουσας, ένας από τους πέντε ενοριακούς ναούς της πόλης, βρίσκεται στο κέντρο του αστικού της ιστού και καταλαμβάνει μέρος της ομώνυμης πλατείας. Είναι ο μεγαλύτερος σε έκταση ναός της Νάουσας και της ευρύτερης περιοχής, με εμβαδόν που σε κάποιη ξεπερνά τα 700μ².

Κεντρικό ήμισυ της ξυλόγαλακτης οροφής του ναού

Σύμφωνα με μεταγενέστερη επιγραφή που βρίσκεται πάνω από τη δυτική είσοδο του ναού, ο ναός κτίστηκε το έτος 1833, πληροφορία που επιβεβαιώνεται με περισσότερες λεπτομέρειες από τη μαρμάρινη εντοιχισμένη πλάκα της νότιας πλευράς του Ναού.

En 1833 ΟΤΩΒΡΙΟΥ 9

Η παραπάνω ημερομηνία τεκμηριώνεται επίσης από δύο σημαντικά τουρκικά έγγραφα. Το φερμάνι ανέγερσης του ναού που σε ελληνική περιληπτική μετάφραση της εποχής αναφέρει "Φερμάνιον εκδοθέν κατά το αραβικόν έτος 1249 προς επισκευήν των εκκλησιών Παναγίας και αγίου Σωτήρος" και το σχετικό "χοτζέτι", που σε ελληνική περιληπτική μετάφραση αναφέρει: "Έγγραφον επιδιορθώσεως των εκκλησιών της Αγ. Παναγίας και Μεταμορφώσεως", ενώ συμπληρώνεται με μεταγενέστερη γραφή: "το έτος 1249 (καθ ημάς 1833) 11 μηνός..."

Απάντηση για το ποιος είναι ο κτήτορας του ναού και ποια η πηγή χρηματοδότησης σε μια δύσκολη για τη συνέχεια της Νάουσας εποχή δίνει μια αξιολογη πληροφοριακή επιγραφή της Δυτικής εισόδου του ναού

ΛΙΑΡΟΣ ΗΝ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΚΑΙ ΣΥΝΟΥΣ ΑΜΑ
ΦΙΛΕ / ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜ(Α) ΕΧΩΝ Α-
ΝΗΡ ΟΥΤΟΣ ΟΤΕ / ΚΑΛΛΟΣ ΛΑΜΠΡΟΝ
ΕΙΛΗΦ' Ο ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ / ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΤΕ
ΚΑΙ ΑΚΗΡΑΤΟΥ ΑΜΑ ΠΑΡΘΕΝΟΥ / ΑΔΡΑ
ΧΡΗΜΑΤΩΝ ΔΑΠΑΝΗ ΑΝΔΡΟΣ ΚΑΛΟΚΑ-
ΓΑΘΟΥ / ΠΕΤΡΟΥ ΣΥΝΕΤΟΥ ΠΑΙΔΟΣ Χ ΠΑ-
ΠΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ / ΕΝΕΚΑ ΣΩΤΗΡΙΑΣ ΑΥ-
ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ / ΟΣ ΕΝΕΡΓΟΣ ΧΑΙ-
ΡΕΙ ΕΙΝΑΙ ΑΕΙ ΤΟΙΟΥΤΩΝ ΕΡΓΩΝ / ΕΠΙΣΤΑ-
ΣΙΑΝ Δ' ΕΥΡΕΙΝ ΙΝΙΚΑ ΤΟΥΤ ΕΞΕΤΕΛΕΙ /
ΓΛΑΝΟΥΣΗΝ ΓΚΙΚΑ ΟΣΤΙΣ ΧΑΙΡΩΝ ΚΑΙ ΟΥ-
ΤΟΣ ΕΠΟΝΕΙ / ΛΟΓΩ ΠΟΝΩ ΤΕ ΠΟΛΛΩΝ
ΩΣ ΧΡΙΣΤΩΝ ΥΜΟΣ ΥΠΑΡΧΩΝ

Σύμφωνα με την επιγραφή, κτήτορας του ναού είναι ο Πέτρος, γιος του Χ' παπά Αναστασίου. Ο ναός κατασκευάσθηκε επί αρχιερατείας Διονυσίου Μητροπολίτου Βέροιας και Ναούσης, ενώ "μηχανικός" του έργου ήταν ο Γιαννούσης Γκίκας. Ο Πέτρος φέρεται ως αρχηγός μερίδας των πρώτων μετά την καταστροφή του 1822 οικιστιών της Νάουσας, μεταξύ των οποίων αναφέρονται και οι κάτοικοι της Οσλιανής, σημερινής Αγίας Φωτεινής Πέλλας. Οι τελευταίοι φαίνεται ότι

προσέφεραν 30 λίρες για εργασίες επέκτασης και συντήρησης του Ναού. Σε έγγραφο του 1885 αναφέρονται:

Σήμερα τη 20η Ιανουαρίου 1885.. (δυσανάγνωστη γραφή) συνελθόντος οι ενορίτες εκρίναμεν διά τη χάριν την οποίαν έκαμαν οι Οσλιανίται διά την ιεράν εκκλησίας της Παναγίας, χαρίζαντες τριάκοντα αριθ. 30 λίρας οθωμανικάς.. (δυσανάγνωστη γραφή) εκρίναμεν, λέγομεν, γνώμη.. (δυσανάγνωστη γραφή) να είναι υποχρεωμένος ο κατά καιρόν επίτροπος της Εκκλησίας να φροντίζει να γίνεται κατ' έτος εν την εκκλησία της Παναγίας την πρώτη Κυριακή των Νηστειών ιερά λειτουργία και μνημόσυνον υπέρ των κεκοιμημένων Οσλιανιτών.

Τούτο δε να γίνεται κατ' έτος μέχρις ότου θα υπάρχει η Εκκλησία.

Εις περίπτωσιν καθ ήν ήθελε δυσπροπήσει επίτροπος τις ή θα.. (δυσανάγνωστη γραφή) και δεν επιτελέσει την ανωτέρω διάταξιν να είναι υπεύθυνοι να πληρώνωσι τας λ' ανωτέρω χαρισθέντα τριάκοντα Αριθ. 30 λίρας οθ.κας στο.. (δυσανάγνωστη γραφή) διά να γίνεται.. (δυσανάγνωστη

Τμήμα του Ξιλόγλυπτου τέμπλου.

γραφής) Συλλεϊτουργο

Εν Ναούση το 20η Ιανουαρίον 1885.. (δυσανάγνωστη γραφή)

Μέσα από μια σειρά εγγράφων, που αφορούν δικαιοπρακτικές πράξεις δωροληψίας, αγοραπωλησίας και ενοικιάσεως ακινήτων ιδιοκτησίας ενορίας Παναγίας, αντλούμε στοιχεία τόσο για τα περιουσιακά στοιχεία του Ναού, όσον και για τα πρόσωπα που διαχειρίζονται την περιουσία αυτή. Το αρχαιότερο που συναντήσαμε είναι ένα έγγραφο του 1836. Στο έγγραφο αυτό Δωρητήριο του 1836, ο ναός της Παναγίας που εδώ αναφέρεται ως Ιερά Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου γίνεται δωρολήπτης ιδιωτικής περιουσίας. Διαβάζουμε σχετικά:

1836

αυθ. αριθ. 1

Δωρητήριο δι' ού ο Κωσταλούσης Πατέλης εδώρισε εις την Ιεράν Μονήν Κοιμήσεως της Θεοτόκου διάφορα χωράφια του.

12 στρέμματα εις γήμνοβο (σημερινή Νέα Στράντζα)

15 στρέμματα εις ντριστελά, 15 στρ. εις ζήγρα, 15 στρ. Καραγάτσι

9 στρ. εις Βούγκον (Πούγκον) 9 στρ. εις χωροπανιότικα σύνορα

9 στρ. εις Παλαιόμυλον, και άλλα

Παρόμοια πωλητήρια δωρητήρια αλλά και ενοικιαστήρια συμβόλαιο υπάρχουν αρκετά.

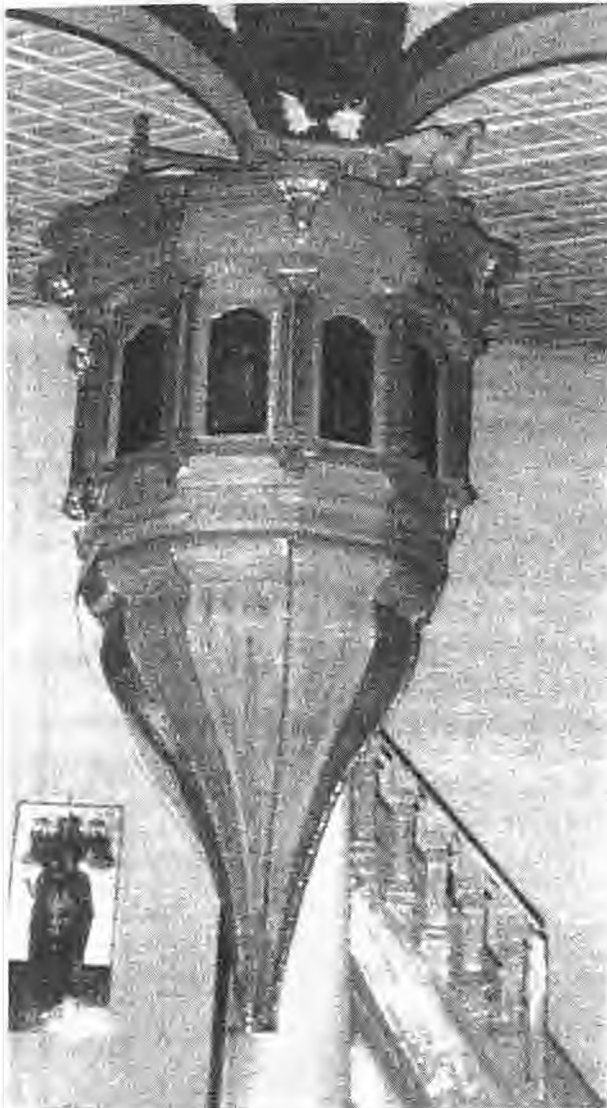
Αρχιτεκτονική του Ναού

Ο Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου Νάουσας ανήκει γενικά στον τύπο της τρίκλιτης κεραιμοσκεπύς βασιλικής - ενός τύπου που είναι διαδεδομένος στα χρόνια της τουρκοκρατίας σε πανελλήνια σχεδόν κλίμακα και ιδιαίτερα στο χώρο της Μακεδονίας, ειδικότερα δε στον τύπο της τρίκογχης τρίκλιτης βασιλικής. Ο τελευταίος τύπος δεν απαντάται τόσο συχνά, ενώ για την περιοχή του νομού Ημαθίας είναι και το μοναδικό δείγμα. Ο λόγος της ύπαρξης τριών κογχών στην ανατολική πλευρά του Ναού, θα πρέπει να

αναζητηθεί στον αρχικό σχεδιασμό του Ναού σύμφωνα με τον οποίο προβλέπονταν η δημιουργία δυο παρεκκλησιών στο βόρειο και νότιο κλίτος του. Το ένα παρεκκλήσιο τιμάται στη μνήμη των Ταξιαρχών (Σύναξης των Αρχαγγέλων) ενώ το άλλο στη μνήμη του πολιούχου της πόλης Αγίου Θεοφάνους. Η μορφή, ο τρόπος αλλά και τα υλικά δομής, δίνουν την εντύπωση, ενός προσεγμένου εκκλησιαστικού μνημείου, ξεχωριστού στο χώρο της Ναοδομίας και της ιστορίας της Χριστιανικής Τέχνης της Νάουσας για τη συγκεκριμένη εποχή.

Το "Δεσποτικό"

Ο άμβωνας

Ο Ναός είναι ορθογωνικής κάτοψης διαστάσεων 31.80X18.65 μέτρων και διαρθρώνεται σε τρεις ιδιαίτερους χώρους:

α) τον νάρθηκα ή πρόναο εσωτερικών διαστάσεων 18.02X3.05 μέτρων

β) τον κυρίως ναό διαστάσεων 16.62X22.60 μέτρων

γ) το Ιερό βήμα διαστάσεων 16.70X5.00

Η περιμετρική τοιχοποιία του ναού πάχους 1.00 μέτρου είναι προσπαθεί να μιμηθεί το ισοδομο σύστημα, αλλά στην πραγματικότητα είναι ψευδοϊσοδομο σύστημα, “ζωγραφισμένο” εκ των υστέρων με έξεργη “ισόδομη” αρμολόγηση των

ακανόνιστων λίθων.

Εξωτερικά οι τρεις κόγχες της ανατολικής όψης του ναού κοσμούνται με πέντε περίτεχνα τυφλά αβαθή αψιδώματα, που καλύπτουν ολόκληρο το ύψος τους, από μια ζώνη 80 εκατοστών από το έδαφος μέχρι το γείσο της επιστέγασης της καθεμιάς. Ημικυκλικά τόξα, κατασκευασμένα επίσης με πουρόπετρα, ανακουφίζουν τις περιοχές τις τοιχοποιίας στις θέσεις των εισόδων, παραλαμβάνοντας τα φορτία. Πάνω από την τοξωτή κύρια είσοδο του ναού απουσιάζει η αβαθής εκείνη κόγχη που απαντάται σε άλλους ναούς της ίδιας εποχής στο τύμπανο της οποίας φιλοξενείται φορητή συνήθως εικόνα του τιμωμένου αγίου.

Η στέγη είναι δίρριχτη κεραμοσκελής με μικρές τριγωνικές αποτμήσεις στην ανατολική και δυτική πλευρά, έτσι πάνω από την ανατολική και δυτική όψη δεν σχηματίζεται τριγωνικό αέτωμα, αλλά ένα τραπέζιο. Βέβαια με τη μεταγενέστερη προσθήκη του νάρθηκα έχει προστεθεί και η μονόρριχτη σκεπή του.

Δύο θύρες, η μια στη μέση της δυτικής πλευράς του νάρθηκα και η άλλη στη νοτιοδυτική του, οδηγούν τον πιστό στον χώρο του νάρθηκα και από εκεί, μέσα από την κυρία είσοδο, στον κυρίως ναό. Εσωτερικά στο ναό έξη ζεύγη κίωνων χωρίζουν το ναό σε τρία κλίτη. Οι κίονες του κυρίως ναού, διαμέτρου 45 cm, αποτελούνται από μονοκόμματο ξύλινο πυρήνα ορθογωνικής διατομής, επενδεδυμένο με πηχάκια, ώστε να πάρει κυκλικό σχήμα με επιχρισμένη την τελική του επιφάνεια, φέρουν θανυμάσια κιονόκρανα που υποβαστάζουν ξύλινα επιχρισμένα τοξωτά επιστύλια.

Ο ναός διαθέτει τον συνηθισμένο τύπο γυναικωνίτη πάνω από την κύρια είσοδο. Δύο ξύλινες κλίμακες η μία μέσα από τον νάρθηκα και η άλλη μέσα από τον ναό οδηγούν στο χώρο του γυναικωνίτη του οποίου το περίγραμμα είναι σχήματος Π, ενώ σαν χώρος καταλαμβάνει και εκείνο του νάρθηκα.

Η οροφή του Ναού και ιδιαίτερα το τμήμα του μεσαίου κλίτους, αποτελεί σημαντικό καλλιτεχνικό δημιούργημα, μοναδικό στην περιοχή που οπωσδήποτε αναδεικνύει την ευσέβεια, αλλά και την οικονομική ευμάρεια των πιστών της Ενορίας. Οριζοντιογραφικά και κατά μήκος είναι χωρισμένη σε τέσσερις θεματικές ενότητες. Η πρώτη αποτελεί ακτινωτή οκταγωνική ξύλινη σύνθεση που περιμετρικά περιγράφεται από μια ζώνη με αγιογραφημένα "μοτίβα" λουλουδιών και αγγέλων. Η δεύτερη, επίσης οκταγωνική σύνθεση, φέρει στο κέντρο της τη μορφή του Παντοκράτορα, ενώ περιμετρικά περιγράφεται από μια αγιογραφημένη ζώνη με πλήθος αγγελικών μορφών. Η τρίτη είναι τετραγωνική σε σχήμα Σταυρού που επίσης περιγράφεται από αγιογραφημένη ζώνη. Τέλος η τέταρτη που καταλαμβάνει και τμήμα του Ιερού Βήματος είναι ακτινωτού κυκλικού σχήματος.

Το τέμπλο του ναού είναι απλό μεν, εντυπωσιακό δε στο ύψος και απέριτο, τοποθετημένο μπροστά από το πρώτο ζεύγος κιόνων του ναού. Ανήκει στον τύπο με την τριμερή καθ' ύψος διαίρεση. Ο θριγκός που παρεμβάλλεται ανάμεσα στη δεύτερη και την τρίτη ζώνη αυξάνει το ύψος του. Την κατώτερη ζώνη αποτελούν σύγχρονης κατασκευής θωράκια με ανάγλυφες μορφές δικέφαλων αετών και παγωνιών. Στην κύρια ζώνη του είναι τοποθετημένες δέκα έξι (16) εικόνες μεγάλων διαστάσεων ίδιας περιόδου και τεχνοτροπίας, διαφορετικού όμως αγιογράφου, με έτος πρώτης αγιογράφησης μετά το 1833. Η επόμενη ζώνη του τέμπλου, αποτελεί τμήμα του ξυλόγλυπτου χωρίς εικόνες τέμπλου που προσδίδει απλά ύψος σε

Η εκκλησία της Παναγίας στη Νάουσα. Ανατολική όψη με τις κόγχες του Ιερού.

αυτό, ενώ η μεθεπόμενη, αποτελείται από εικόνες μικρού μεγέθους αγιογραφημένες επί ξύλου, με θέματα από τη ζωή και τα θαύματα του Χριστού. Στη θέση του κεντρικού κλίτους το τέμπλο γίνεται ψηλότερο με την προσθήκη των "λυτηρών" κατά δυτική επίδραση, που αποτελεί όμως

Λεπτομέρεια της αφιδαγής τοξοστοιχίας του γυναικωνίτη

συνέχεια παλαιότερων βυζαντινών έργων. Ο Σταυρός έχει ίσες κεραίες με τρίλοβα άκρα και στη βάση του ένα ζεύγος δρακόντων, που στηρίζουν τις εικόνες της Παναγίας και του Αγίου Ιωάννου. Η όλη σύνθεση εδράζεται επί τραπεζοειδούς διακοσμημένης βάσεως.

Στον τρίτο κατά σειρά κίονα του βόρειου κλίτους, είναι τοποθετημένος ο άμβωνας του ναού, ενώ στον τέταρτο κίονα του νοτίου κλίτους το Δεσποτικό. Ο ναός διαθέτει συνολικά τέσσερα ξυλόγλυπτα προσκυνητάρια. Τα δύο από αυτά βρίσκονται στα άκρα του τέμπλου ενώ τα άλλα δύο στην είσοδο του κυρίου ναού.

Η εσωτερική επιφάνεια και των τριών κογχών του Ιερού Βήματος είναι αγιογραφημένη. Αγιογραφημένες είναι επίσης και οι μικρές κόγχες της Αγίας Πρόθεσης και του Διακονικού. Αποτελούν σύγχρονα έργα ή πιθανώς επιζωγραφήσεις της δεκαετίας του 1950, χωρίς ιδιαίτερα καλλιτεχνικά στοιχεία. Τέλος αγιογραφημένα

είναι και τα μέτωπα των τοξοστοιχιών, με τις μορφές αγίων, υμνογράφων, ευαγγελιστών και προφητών.

Σε ότι αφορά τώρα την ιστορία του ναού στην ανατολή του 20ου αιώνα, σημαντικά στοιχεία διαθέτουμε από το Βιβλίο Εσόδων - Εξόδων του ναού της τετραετίας 1910-14. Έτσι πληροφορούμαστε για το πρώτο καμπαναριό του ναού καθώς και για την ύπαρξη κελιών, τα οποία ο ναός διέθετε προς ενοικίαση. Από το ίδιο όμως βιβλίο Εσόδων - Εξόδων αντλούμε και άλλες πολύ ενδιαφέρουσες πληροφορίες. Έτσι για πρώτη φορά μαθαίνουμε για τη χρήση τοιμέντου στον ναό σε ποσότητα που από την αξία της φαίνεται πολλή μικρή. Στη σελίδα 12 και στη στήλη "Πληρωμαί" διαβάζουμε σχετικά:

Ταμείον, 1911, Πληρωμαί Μαΐου 30 εις τοιμέντο γρ. 4

Μέχρι το 1912 ο ναός φωτιζόταν με φανάρια (πετρελαιολάμπες). Στη σελίδα 19 και στη στήλη "Πληρωμαί" διαβάζουμε σχετικά:

Ταμείον 1912, Πληρωμαί 7/βρ. (Σεπτέμβριος) 3 Δι' διόρθωμα φαναριών γρ. 12

Το 1914 ο φωτισμός γίνεται πλέον με λαμπτήρες Λουξ. Στη σελίδα 45 και στη στήλη "Πληρωμαί" διαβάζουμε σχετικά:

Ταμείον 1914, Πληρωμαί, Δεκεμβρ. 31 εις 2 γλόμπους, 2 ...λάμπας Λουξ (Τω... Τσίτση) γρ. 8

Η αρχική μορφή του ναού

Υπήρξε όμως πράγματι η αρχική μορφή του ναού έτσι όπως περιγράφηκε, χωρίς δηλαδή το τμήμα του νάρθηκα;

Από την αρχιτεκτονική μελέτη και από την κάτοψη του ναού, παρατηρούμε μια ασυνέχεια ως προς το πάχος των τοιχοποιιών του ναού. Τούτο το μέγεθος είναι καθοριστικό και το μόνο σίγουρο για αυτές τις περιπτώσεις στοιχείο, για τη διακρίβωση των φάσεων κατασκευής του ναού.

Το παλιό καμπαναριό

Ετσι ο ναός από το ιερό και για ένα μήκος 21.00 περίπου μέτρων προς τα δυτικά έχει πάχος τοιχοποιίας 1.00μ. ενώ στη συνέχεια το πάχος αυτό γίνεται 0.35μ. Η ασυνέχεια αυτή γίνεται περισσότερο προφανής από τη διαφορετικότητα υλικών και τρόπους κατασκευής που στη μια περίπτωση είναι εμφανής πυρολιθοδομή, ενώ στην άλλη, επιχρισμένη λιθοδομή στο ισόγειο τμήμα και "τσατμάς" στο επίπεδο του γυναικωνίτη. Σύμφωνα λοιπόν με αυτή τη διαπίστωση η αρχική μορφή του ναού είναι αυτή που το πάχος της τοιχοποιίας της είναι 1.00μ.

Τι ακριβώς συνέβη όμως με την όψη του ναού; Να είναι άραγε η αρχική ίδια μ' αυτήν που βλέπουμε σήμερα;

Αυτό μάλλον αποκλείεται γιατί το πάχος της συγκεκριμένης τοιχοποιίας δεν ξεπερνά τα 60 εκατοστά και μάλιστα όχι σε όλο το μήκος της. Σ' αυτό συνηγορεί και η ασυμμετρία των αποτμήσεων της στέγης που όπως είδαμε είναι συνηθισμένο μορφολογικό στοιχείο της ναοδομίας κα-

τά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Προφανώς υπήρξε κάποια τοιχοποιία σε θέση όπου τελειώνει η κατά μήκος εμφανής λιθοδομή του βόρειου και νότιου τοίχου του ναού, θέση για την οποία οι αποτμήσεις γίνονται συμμετρικές. Για ποιο όμως λόγο καθαιρέθηκε μας είναι άγνωστο.

Εξ άλλου δεν πρέπει να αποκλείσουμε την περίπτωση κατά τον χαλασμό της Νάουσας να μην καταστράφηκε όλος ο ναός παρά ένα τμήμα του και μάλιστα αυτό της πρόσοψης. Ετσι ακόμη και αυτό το αρχικό κέλυφος του ναού να μην είναι κτίσμα του 1833 αλλά πολύ προγενέστερο.

Οι φορητές εικόνες του ναού

Στην κύρια ζώνη του τέμπλου του ναού είναι τοποθετημένες δέκα έξι (16) εικόνες μεγάλων διαστάσεων ίδιας περιόδου και τεχνοτροπίας διαφορετικού όμως αγιογράφου, με έτος πρώτης αγιογράφησης μετά το 1833. Από αυτές ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν:

Η Παναγία "Η ΠΑΝΤΑΝΑΣΣΑ"

1. Η Παναγία "Η ΠΑΝΤΑΝΑΣΣΑ" που είναι η πρώτη από τα αριστερά της Ωραίας Πύλης εικόνα της βρεφοκρατούσας Παναγιάς αλλά και το πρώτο χρονολογικό έργο του ναού μετά τον χαλασμό της πόλης. Στη δεξιά μεριά της εικόνας και στο ύψος του Ευαγγελίου που κρατεί ο μικρός Ιησούς, διαβάζουμε για τον αγιογράφο της εικόνας αλλά και άλλες σημαντικές λεπτομέρειες.

"ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΣΑΜΑΡΙΝΑΙΟΥ ΩΣΛ. (δηλ. 183. Ο τελευταίος αριθμός είναι δυσανάγνωστος) Ιουλίου"

Η Παναγία δεομένη με ύφος γλυκύτατο, παρηγορητικό, υποβασιάζει ευλαβικά με το αριστερό της χέρι ως θρόνο επίγειο τον Ουράνιο Βασιλέα. Με ανάλογο ύφος και ο Ιησούς

Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ

Χριστός με το δεξί του χέρι ευλογεί, ενώ με το αριστερό κρατά ανοικτό Ιερό Ευαγγέλιο που στην αριστερή του σελίδα αναγράφεται:

ΕΓΩ ΕΙΜΙ ΤΟ ΑΛΦΑ / ΚΑΙ ΤΟ ΩΜΕΓΑ / Η ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ

ενώ στη δεξιά:

ΠΝΕΥΜΑ ΚΥΡΙΟΥ ΕΠ ΕΜΕ / ΟΥ ΕΝΕΚΕΝ ΕΧΡΙΣΣΕ ΜΕ / ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΑΣΘΕ

Τούτο το παρηγορητικό ύφος θαρρείς πως πέτυχε άριστα ο αγιογράφος στα πρόσωπα της εικόνας, θέλοντας να παραμυθίσει τον πόνο των Ναουσαίων που ζήσανε το δράμα του χαλασμού. Τέτοια την ήθελε η ψυχή τους. Παντοβασιλίσα και δυνατή να επουλώσει τις πρόσφατες πληγές

τους. Ελπίδα και ιλασμό στον πόνο τους. Τη σύνθεση συμπληρώνουν δύο άγγελοι επί νεφελών ένθεν και ένθεν της κεφαλής της Παναγίας, που με το ένα χέρι τους υποβαστάζουν τη βασιλική κορόνα της Θεοτόκου, ενώ με το άλλο κρατούν ανοιγμένα ειλητάρια με θεοτοκίους ύμνους.

Η εικόνα φέρει πολλά αφιερώματα και πολύτιμα τιμαλφήτα οποία φανερώνουν την ευλάβεια των χριστιανών, αλλά και κυρίως, τη θαυματουργό αντίληψη και προστασία της Παναγίας.

2. “Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ” είναι πρώτη από τα δεξιά εικόνα του τέμπλου που αναπαριστά τον Ιησού Χριστό ευλογούντα. Θεωρείται από τις σημαντικότερες εικόνες του τέμπλου, μαζί με εκείνη της “ΠΑΝΤΑΝΑΣΣΑΣ” αν και πρόκειται για έργα διαφορετικών δημιουργών. Ο Χριστός με το δεξί του χέρι ευλογεί ενώ με το αριστερό κρατά ανοικτό ιερό Ευαγγέλιο στο οποίο διαβάζουμε:

ΕΓΩ ΦΩΣ / ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ/ΕΛΗΛΥΘΑ/ ΙΝΑ ΠΑΣ Ο / ΠΙΣΤΕΥΩΝ ΕΙΣ Ε / ΜΕ ΕΝ ΤΗ ΣΚΟ / ΤΕΙΑ ΜΗ ΜΕΙΝΗ / ΚΑΙ ΕΑΝ ΤΙΣ / ΜΟΥ ΑΚΟΥΣΗΤΩΝ ΡΗΜΑΤΩΝ ΜΟΥ ΚΑΙ ΜΗ.

Η μυστικοπαθής έκφραση του Χριστού το γεμάτο ιλασμό βλέμμα Του, έδιδαν σίγουρα παρηγοριά κι ελπίδα στον σκλαβωμένο Ναουσαίο που προσπαθούσε να συνέλθει από το σοκ του χαλασμού. Δεξιά και αριστερά της κεφαλής του Χριστού, παρίστανται οι Αρχάγγελοι έχοντας τα χέρια τους σταυρωμένα στο στήθος και την κεφαλή κεκλιμένη προς τον Βασιλέα της Δόξης.

Η εικόνα είναι έργο του 1838, αγνώστου αγιογράφου.

3. “Η ΣΥΝΑΞΙΣ ΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ” είναι η δεύτερη μετά την εικόνα της Παναγίας σύνθεση. Οι αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ δορυφορούντες προεξέχουν της επί νεφελών σύναξης των Ουρανίων Δυνάμεων ενώ κρατούν εντός κυκλικής στεφάνης ως επί θρόνου τον Κύριο της Δόξης. Η μορφή μάλιστα του Κυρίου καταλαμβάνει το κέντρο της εικόνας.

Η ΣΥΝΛΕΙΣ ΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ

Το έργο ως προς τη θέση του στο τέμπλο δημιουργεί κατ' αρχήν πρόβλημα ως προς την ονομασία του ναού. Στη θέση αυτή έπρεπε να βρισκόταν η εικόνα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Αντ' αυτού όμως η εικόνα της Κοιμήσεως βρίσκεται στο δεξιό προσκυνητάριο που πλαισιώνει το τέμπλο. Κανείς μπορεί να υποστηρίξει πως η αρχική ονομασία του ναού ήταν προς τιμή των Ταξιαρχών. Κάτι που δεν τεκμηριώνεται από τις έως σήμερα γνωστές πηγές. Η ύπαρξη παρεκκλησίου προς τιμή των Ταξιαρχών φαίνεται μάλλον να είναι η μοναδική εξήγηση αυτής της ανισοτροπίας. Υπενθυμίζουμε πως το άλλο παρεκκλήσιο στο νότιο κλίτος του ναού, είναι αφιερωμένο στη μνήμη του Αγίου Θεοφάνους, πολιούχου Νάουσας. Η σύνδεση βέβαια του αγίου με τους Ταξιαρχες είναι ιστορική. Αφού το Καθολικό της Ιεράς Μονής Δοχειαρίου όπου ήταν ηγούμενος, επιμάτο προς τιμή των Αρχαγγέλων, το μοναστήρι που ίδρυσε στη Νάουσα ήταν προς τιμή των Αρχαγγέλων, ενώ η κάρα του βλέπουμε έως σήμερα να προτιμά ο Άγιος να φυλάσσεται στο ναό της Παναγίας, όπου και το παρεκκλήσιο των Ταξιαρχών.

4. **“Ο ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ”** είναι η επόμενη στη σειρά εικόνα του τέμπλου. Ο Άγιος με πλήρη αρχιερατική στολή ευλογεί με το δεξί του χέρι ενώ με το αριστερό βαστά κλειστό ιερό Ευαγγέλιο στο εξώφυλλο του οποίου υπάρχει η παράσταση της Σταύρωσης του Χριστού. Το έργο σύμφωνα με την αφιέρωση αποτελεί προσφορά των κρεοπωλών της Νάουσας του 1841.

“Δέησις των δούλων του Θεού των εν τη Ναούση κρεοπωλητών δι' ιδίας συνδρομής και δαπάνης αυτών 5-10-1841”

5. Οι **“ΑΓΙΟΙ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ΜΗΝΑΣ & ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ”**

Είναι η επόμενη στη συνέχεια εικόνα του τέμπλου Διακρίνονται από τα αριστερά προς τα δεξιά ο Άγιος Γεώργιος που κρατά στο δεξί του χέρι δόρυ και σταυρό, ενώ στο αριστερό, κλάδο φοίνικα. Στη μέση ο Άγιος Μηνάς με μια κινητική διάθεση τη στιγμή που τραβά τη λόγχη του από τη θήκη, ενώ στα αριστερά ο Άγιος Δημήτριος με δόρυ και σταυρό. Κοινό χαρακτηριστικό των

ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ΜΗΝΑΣ & ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

αγίων, ότι προέρχονται και οι τρεις από τις τάξεις του στρατού. Τα καλύμματα των φωτοστέφανων είναι και εδώ επάργυρα.

Αγνωστος παραμένει και εδώ ο αγιογράφος καθώς και ο χρόνος δημιουργίας του έργου. Μπορούμε όμως να εικάσουμε τόσο από το σχέδιο, όσο και από τα χρώματα πως δημιουργός του έργου, είναι ο ίδιος της προηγούμενης εικόνας του Αγίου Αθανασίου. Ο χρόνος κατασκευής, θα πρέπει να τοποθετηθεί μεταξύ των ετών 1841 και 1845.

6. "Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ"

Είναι η επόμενη προς τα δεξιά εικόνα του τέμπλου και η συνηθισμένη στάση στην οποία απεικονίζεται ο Άγιος, να κρατά με το αριστερό του χέρι την κεφαλή του μέσα σε δίσκο ενώ με το δεξί του χέρι να ευλογεί.

Είναι έργο ίδιας τεχνοτροπίας με το προηγούμενο γι' αυτό πιστεύουμε και του ίδιου αγιογράφου (του οποίου η υπογραφή είναι δυσανάγνωστη). Τα καλύμματα του φωτοστέφανου και του δεξιού χεριού είναι επίσης επάργυρα.

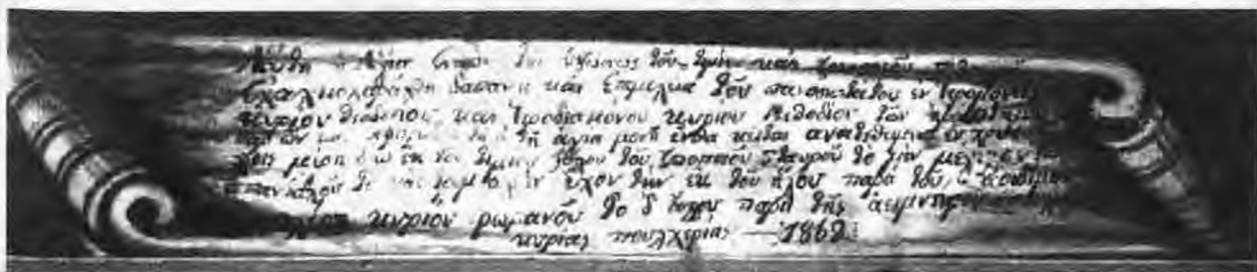
7. Η επόμενη εικόνα είναι μια θαυμάσια σύνθεση με κύριο θέμα την ύψωση του Τιμίου Σταυρού, που πλαισιώνεται με άλλα σχετικά με τον Τιμό Σταυρό θέματα. Ετσι πέρα από το γεγονός αυτό καθ' αυτό στην αριστερή άνω γωνία της εικόνας έχουν ζωγραφισθεί Άγιοι που φέρουν ο καθένας και η κάθε μια τον Σταυρό της αθλήσεως. Υπάρχει μάλιστα και το σχετικό λογύδριο που επεξηγεί:

Οι Αραντες των σταυρών και ακολουθήσαντες τω Χριστώ

Οι Αραντες των σταυρών και ακολουθήσαντες τω Χριστώ

Στη δεξιά άνω γωνία της εικόνας ίππανται Άγιοι Άγγελοι ενώ στην κορυφή και στο κέντρο της εικόνας η Αγία Τριάδα ευλογεί. Στο κεντρικό τμήμα της εικόνας αναπαριστάνεται το κυρίως γεγονός σε δύο φάσεις, ενώ το υπόλοιπο τμήμα της εικόνας καλύπτεται από τους άρχοντες και τον πιστό λαό. Στην αριστερή κάτω γωνία της εικόνας διαβάζουμε τα εξής:

Λεπτομέρεια της επιγραφής της εικόνας με την ημερομηνία.

Αυτή η αγία εικόν της υψώσεως του τιμίου και ζωοποιού Σταυρού, εχαλκοχαράχθη δαπάνη και επιμέλεια του πανοσιωτάτου εν Ιερομονάχοις κυρίου Θεοδοσίου και Ιεροδικόνου κυρίου Μεθοδίου των (δυσανάγνωστο) παρ' ων και αφιερώθη την αυτή αγί μονή άνθα κείται ανατεθειμένη εν χρυσίζον.. λλοις μέρη δυω εκ του τιμίου Ξύλου του ζωοποιού Σταυρού το μεν μέγιστον των απανταχού το και ξουμαλίαν έχον την εκ του ήλου παρά του, αοιδίμου Βασιλέως κυρίου Ρωμανού το δ' άχρυ παρά της αιμνήστης βασιλίσης κυρίας Πουλχερίας 1862.

Ο κεντητός υφασμάτινος "Επιτάφιος"

Στη δεξιά κάτω γωνία της εικόνας διαβάζουμε:

Ανιστορήθη η παρούσα εικόν διά δαπανών και (δυσανάγνωστο) των Κυρίων Αναστασίου Μηλωνά και ω των Πατριωτών αυτύ των σαμολαδαίων δι' ών αιωνία η μνήμη.

Η εικόνα φέρει μονογραφή που είναι ακριβώς ίδια με αυτήν που βρήκαμε στην εικόνα του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, γι' αυτό και εκτιμούμε πως οι τρεις τουλάχιστον εικόνες δηλ. του Ιησού Χριστού, του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου και της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού, είναι έργα του ιδίου αγιογράφου.

Το πρωτότυπο έργο σύμφωνα με το λογύδριο και τα υπόλοιπα πληροφορικά στοιχεία ήταν αφιερωμένο στην Ιερά Μονή Ξηροποτάμου Αγίου Ορους.

Ο ναός διαθέτει όπως αναφέρθηκε συνολικά τέσσερα ξυλόγλυπτα προσκυνητάρια. Τα δύο από αυτά βρίσκονται στα άκρα του τέμπλου ενώ τα άλλα δύο στην είσοδο του κυρίως ναού.

Το πρώτο από τα αριστερά του τέμπλου προ-

σκυνητάρι του ναού έχει ως θέμα του την Παναγία ως Ζωοδόχο Πηγή. Για το έργο αυτό δεν διαθέτουμε άλλα στοιχεία.

Το δεύτερο προσκυνητάριο στο αριστερό μέρος του τέμπλου έχει ως θέμα του το γεγονός της Κοίμησης της Θεοτόκου. Η εικόνα αυτή θα έπρεπε να βρισκόταν δίπλα από την Παναγία Παντάνασσα αφού ο ναός τιμάται στη μνήμη της Κοίμησης. Άγνωστοι παραμένουν πάντως οι λόγοι αυτής της μετάθεσης. Σύμφωνα με την επιγραφή το έργο είναι αφιέρωμα των Ναουσαίων ζευγαράδων.

"Δια συνδρομής και δαπάνης των τιμιωτάτων Ζευγαράδων εκ της αυτής πόλεως Ναούσης εις μνημόσυνον των χειρ. Γεωρ. Εκ Σελίτζης 1868 (:)"

Σύμφωνα με νεότερη επιγραφή "Επιζωγραφηθη υπό Τάκη Χασιούρα 1949".

Το επόμενο προσκυνητάριο στα αριστερά της εισόδου του ναού είναι αφιερωμένο στην "ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΟΥ" Αποτελεί έργο της ίδιας εποχής με το προηγούμενο με στοιχεία δυτικής τεχνοτροπίας χωρίς ιδιαίτερο

αισθητικό αποτέλεσμα. Στο ίδιο προσκυνητάριο και σε ειδική προσθήκη υπάρχουν τρεις μικρές εικόνες δύο από τις οποίες είναι σύγχρονες και μια παλαιά με θέμα της τον Αρχάγγελο Μιχαήλ και τον Άγιο Θεοφάνη. Η εικόνα αυτή τεκμηριώνει με μικρές επιφυλάξεις την ονομασία των παρεκκλησιών.

Το επόμενο και τελευταίο προσκυνητάριο με θέμα τα **“ΤΑ ΕΙΣΟΔΙΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ”** βρίσκεται στα δεξιά της εισόδου του Ναού χωρίς όμως να διαθέτει ιδιαίτερα καλλιτεχνικά στοιχεία.

Ο ναός έχει την ευλογία να διαθέτει την κάρα του Αγίου Θεοφάνους πολιούχου της πόλης. Η θήκη της αγίας κάρας είναι κατασκευασμένη από ασήμι έχει σχήμα κανονικού εξαγωνικού πρίσματος και φέρει ανάγλυφες παραστάσεις και διακοσμήσεις στις έξι έδρες και την οροφή. Στη μια πλευρά της υπάρχει ανάγλυφη η παρακάτω επιγραφή:

“ΕΤΕΛΕΣΘΗ Η ΠΑΡΟΥΣΛ ΘΗΚΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΦΑ / ΝΟΥΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΚΑΙ ΘΑΥΜΑ / ΤΟΥ ΡΓΟΥ ΔΙΑΣΥΝ / ΔΡΩΜΜΗΣ ΚΑΙ ΒΟ / ΗΘΕΛΑΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΝΑΟΥΣΑΙΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΕ / ΥΟΝΤΟΣ ΚΥΡΙΟΥ ΖΑΦΕΙΡΗ ΜΠΕΡΣΟΥ ΚΑΙ ΕΦΗΜΕΡΕΒΟΝΤΟΣ ΠΑΘΩΜΑ 1831 ΙΟΥΝ 23”

Από την ημερομηνία κατασκευής γίνεται φανερό πως η θήκη της κάρας του Αγίου κατασκευάστηκε δύο χρόνια νωρίτερα από την κατασκευή του ναού της Παναγίας.

Ο ναός της Παναγίας διαθέτει επίσης και αρκετά κειμήλια σημαντικής καλλιτεχνικής και ιστορικής αξίας όπως:

Ο κεντητός υφασμάτινος **“Επιτάφιος”** μεγάλης καλλιτεχνικής και ιστορικής αξίας έτους κατασκευής 1749. “Εγένετο διά χειρός Φευρωνίας εν έτει 1749 “και επιδιορθώθηκε” και επιδιορθώθη τω 1884

υπό Αικατερίνης Νικούση. “Η τελευταία σύμφωνα με στοιχεία του τοπικού ερευνητή κ. Ε. Βαλοσαμίδη, υπήρξε η πρώτη δασκάλα της Νάουσας από τον χαλασμό και μετά.

- Το επίχρυσό δισκοπότηρο με απλές ανάγλυφες διακοσμήσεις έτους κατασκευής 1866.

- Ο Ξυλόγλυπτος σταυρός δύο όψεων εντός επίχρυσης θήκης που φέρει αρκετά διακοσμητικά μοτίβα έτους κατασκευής 1887.

- Το Επίχρυσο ιερό Ευαγγέλιο με ανάγλυφες παραστάσεις της σταύρωσης και της ανάστασης του Χριστού, της ίδιας περίπου εποχής.

Η ασημένια θήκη με την κάρα του οσίου Θεοφάνους

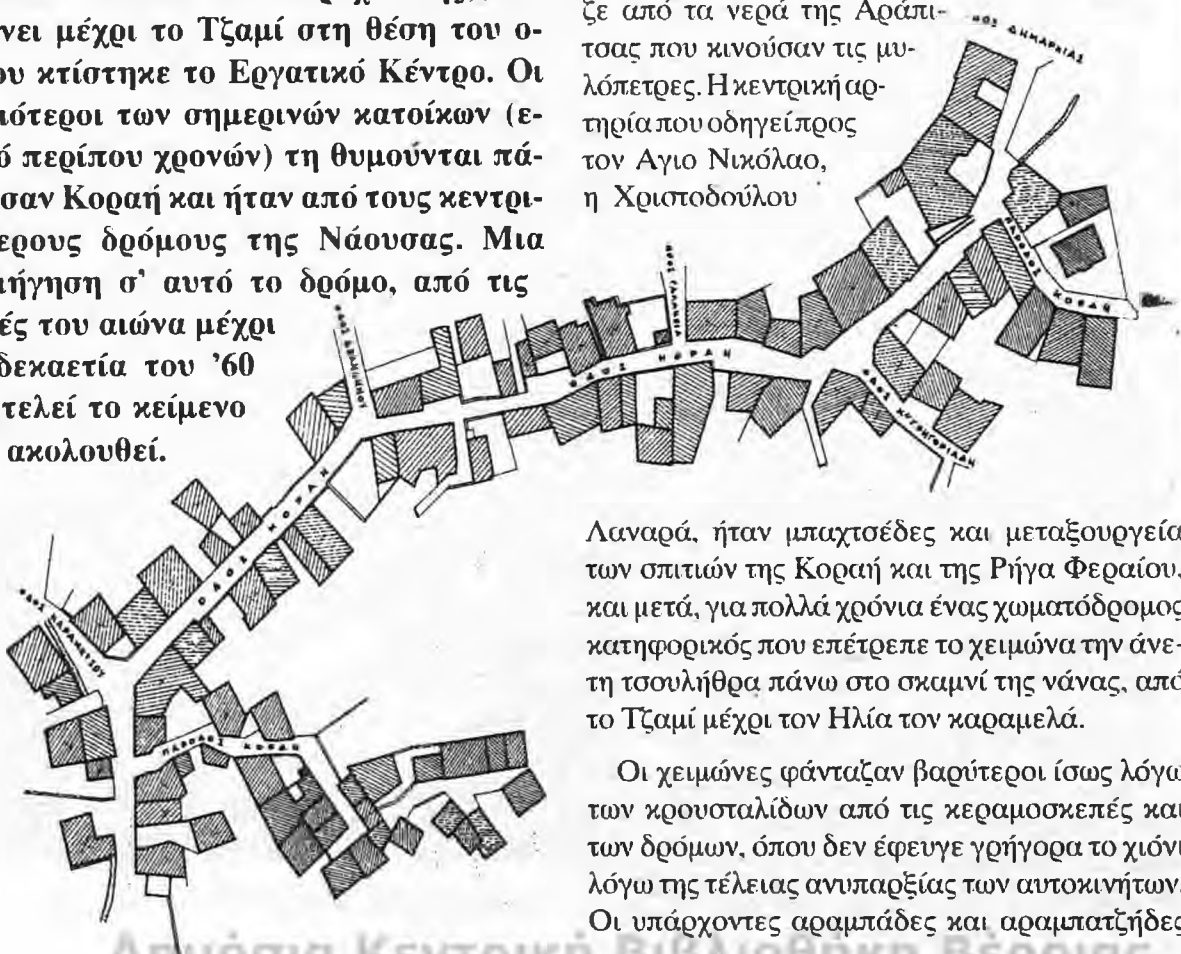
Από το Τριώδι του Λάμνια έως το Τζαμί Η ΟΔΟΣ ΚΟΡΑΗ

Γράφει η Λευκή Σαμαρά

Η Οδός Κοραή αρχίζει νοτιοδυτικά της πλατείας του Δημαρχείου όπου ήταν παλαιά το αρχοντικό των Λογγαίων, με τα πολλά περίτεχνα κυκλωδωτά παράθυρα και την επιβλητική εξώπορτα (θλιβερό σύνολο σήμερα μιας πολυκατοικίας της εποχής του '60 και των αντιπαροχών της), και φθάνει μέχρι το Τζαμί στη θέση του οποίου κτίστηκε το Εργατικό Κέντρο. Οι παλιότεροι των σημερινών κατοίκων (εκατό περίπου χρονών) τη θυμούνται πάντα σαν Κοραή και ήταν από τους κεντρικότερους δρόμους της Νάουσας. Μια περιήγηση σ' αυτό το δρόμο, από τις αρχές του αιώνα μέχρι τη δεκαετία του '60 αποτελεί το κείμενο που ακολουθεί.

Η οδός Κοραή ένωνε το Δημαρχείο, τα Αλώνια, τα Γαλάκεια, την παλιά Ζαφειράκη, τα Καμένα με την Πουλιάνα μέσω της Παύλου Μελά.

Όριο ήταν ο μεγάλος μύλος του Μυλωνά, που αν υπήρχε σήμερα, ο "Ξενοκράτης" θα τον περιελάμβανε στην προστασία των πολιτών από τον καύσωνα, αφού όποιος έμπαινε πούντιαζε από τα νερά της Αράπιτσας που κινούσαν τις μολόπετρες. Η κεντρική αρτηρία που οδηγεί προς τον Άγιο Νικόλαο, η Χριστοδούλου

Λαναρά, ήταν μπαχτσέδες και μεταξουργεία των σπιτιών της Κοραή και της Ρήγα Φεραίου, και μετά, για πολλά χρόνια ένας χωματόδρομος κατηφορικός που επέτρεπε το χειμώνα την άνετη τσουλήθρα πάνω στο σκαμνί της νάνας, από το Τζαμί μέχρι τον Ηλία τον καραμελά.

Οι χειμάνες φάνταζαν βαρύτεροι ίσως λόγω των κρουσταλίδων από τις κεραμοσκεπές και των δρόμων, όπου δεν έφευγε γρήγορα το χιόνι λόγω της τέλει ανυπαρξίας των αυτοκινήτων. Οι υπάρχοντες αραμπάδες και αραμπατζήδες

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δεν έβγαζαν τα άλογα με άσχημο καιρό από τον φόβο του γλιστρήματος και η συγκοινωνία ήταν ποδαράτη με γκαλέτζες συνήθως, με γαλότσες, λιγότερο. Αξέχαστη θα μείνει εκείνη η “γλί-στρα” από ένα μακάβριο μεν, ιλαρό δε επεισό-διο.

Ήταν η εποχή που τους νεκρούς στις κηδείες τιμητικά τους κουβαλούσαν στον ώμο οι στενοί φίλοι και συγγενείς μέχρι τον Αγία Θανάση. Από τον σπινοικισμό είχε ξεκινήσει για τη νεκρώ-σιμη ακολουθία στον Αγιο Μηνά η πομπή αφού ο Άγιος Δημήτριος έγινε πολύ αργότερα ενορία. Φλεβάρης τσουχτερός μετά της Παπαντής, και ο δρόμος γυαλί. Με πολύ κόπο η συνοδεία έφτασε στο Τζαμί αλλά στην κατηφόρα του τζαντέ όπως ονόμαζαν τη Χριστοδούλου Λαναρά, γλίστρη-σαν οι κουβαλητές, τους ξέφυγε το κουτί και πιάσανε τον πεθαμένο στο περίπτερο του καρα-μελά, γωνία Λαναρά - Χατζηγηργιοριάδη, μέσα στα γέλια των μικρών που έκαναν χάζι βασιτώ-ντας την τσιμπίδα στο χέρι για να είναι “αιδερέ-νια” και το κλάμα των συγγενών.

Αγέρωχη, και “κυρία της... καταστάσεως” φά-νταζε με το καλοστρωμένο καλντερίμι της, προ-νόμιο μόνον των κεντρικών δρόμων της Νάου-σας, η οδός Κοραή. Τα χαράματα γύρω στις πεντέμισι “ρουλουτούσαν” οι γκαλέτσες επάνω στις πέτρες, των εργατών και εργατριών των εργοστασίων Λαναρά, που πήγαιναν να πιά-σουν δουλειά και μετά το μεσημέρι, εκτός από το πολύβουο πλήθος που σχολνούσε, με γέλια και πειράγματα, ήταν γεμάτα και τα παράθυρα των σπιτιών από ντουινιά που έκανε χάζι, υποψή-φιους γαμπρούς που διάλεγαν τη νύφη και μέλ-λουςες πεθερές που θα παζάρευαν την προίκα.

Το Τριώδι του Λάμνια

Στο τριώδι του Λάμια, που χώριζε τον δρόμο για τα Καμένα και το Τζαμί, στην αρχή του, ήταν το υφασματοπωλείο του Παπλιούγκα.. Μαγαζί ονομαστό για τα μετάξια για τα φουστάνια και τον χασέ για τα εσώρουχα, της προίκας. Μάλι-στα τόση ήταν η δεξιοτεχνία του Παπλιούγκα στο σκίσιμο του χασέ, που έμεινε σαν απόλυτο δείγ-

Η Νούσκα Μυλωνά με τις φίλες της στον καταράκτη του μύλου

μα τελειότητας η φράση “Μαρή του κόβει, σαν του Παπλιούγκα τον χασέ...” Μιλάμε φυσικά για το παλιό κατάστημα των Λαμνίδηδων, που έκλεισε, δυστυχώς, και από τη νεότερη θέση του, δίδοντας και αυτό με τον τρόπο του, ένα πλήγμα στη ναουσαϊκή οικονομία, αφού η ποιότητα και ο επαγγελματισμός του εγγονού Γρηγόρη Λα-μνίδη ήταν τέτοιος που ακόμη και οι Βερωίτησες φώνιζαν τα “καλά” τους από αυτό το μαγαζί.

Οι Ναουσαϊές λέγανε στου Λάμια το σταυρο-δρόμι στον Παπλιούγκα, ένα παρόνομα που κόλλησαν στους Λαμνίδηδες, πως λέει ο Γρηγό-ρης Λαμνίδης, μετά τη βύθιση ενός πλοίου που μετέφερε μετάξια και κεντίδια για λογαριασμό τους. “Μπλιούγκα έφκιασιν του παπόρι”. Μπλιού-γκα - Μπλιούγκα έμεινε το Παπλιούγκα

Ποιο πάνω ανεβαίνοντας αριστερά ο μύλος του Μάντσιου και το μπακάλικο του Σαράφη δεξιά άλλο υφασματοάδικο, επίσης ονομαστό, του Νάστια. (Μυσιρλή) με περισσότερη “ειδί-κευση” στις χρυσοκλωστές για τα λιμπαντιά και τις τραχηλιές. Στη μέση και των δύο μαγαζιών το σπίτι μιας περίφημης μοδίστρας της Γραμματι-

Και τότε πηγυριαν σχολείο. Τα αγόρια στο Χατζηκουρούτσιο...

κής του Βογιατζή. Διότι η οδός Κοραή είχε την τιμή να κατοικείται από τις δύο περιφημότερες μοδίστρες της Νάουσας. Της κυρίας Γραμματικής και της Μαρίκας της Σίνου. Αυτές οι δύο μοδίστρες και το ραφτάδικο της Ιερουσαλήμ και της Γάτινας στη γωνία της Παύλου Μελά και της Υπαπαντής, κάτω από το σπίτι του Μιχαήλου (Ξανθίδη) είχαν διαδεχτεί την ονομαστή τη Μίτσα τη Σιουγγαρού.

Η Κυρία Γραμματική. Ονομα - σήμα κατατεθέν "εποϊθήει παρά.." όπως θα λέγαμε σήμερα. Ψιλή, ευθυτενής, ήρεμη, με ένα γλυκό χαμόγελο, ήξερε πάντα να προτείνει το σωστό για την κάθε πελάτισσα της και να δημιουργεί στο σώμα της. Η κάθε πελάτισσα ήταν μοναδική για την Κυρία Γραμματική Βογιατζή. Εργα τέχνης έβγαζαν αυτά τα πολύτιμα χέρια και η ετικέτα τους εμφανέστατη. *"Αυτό είναι ράψιμο η της Σίνου ή της κυρίας Γραμματικής. Ουμιλούν τα ρούχα τους".*

Αριστερά της ανηφόρας, όπου φωλιάζει και σήμερα. Ξανοίγονταν ο φούρνος του Παπή, σχολείο για τους μαθητευόμενους φουρνάρηδες με ποιο καλό μαθητή τον Θύμνιο τον Βλάχο, πατέρα

του σημερινού δημάρχου Δημήτρη Βλάχου. Δουλευταράς και ευπροσήγορος, ο Θύμνιος που ήταν και νονός μου (γι' αυτό πάντα φρόντιζα να περνώ να πάρω στο τζάμπα το σμιθί μου..) πολύ γρήγορα άνοιξε δικό του αρτοποιείο, στον Φασούλα το σπίτι, στο στενό για την Αγία - Μηνά μαζί με τον αδελφό του. Μάλιστα λειτούργησαν και το πρώτο υποτυπώδες "Κέτεριν" μοιράζοντας παραγγελίες για ψωμί με ένα καρότσι στα σπίτια που μπορούσαν να πληρώνουν κάπου - κάπου για "Λατίνοιν" (άσπρο ψωμί από αλεύρι ΑΛΛΑΤΙΝΗ). Ετσι με την πολύ κατανάλωση μπορούσε και να βοηθήσει ενεργότερα και με πιο μεγάλη οικονομική άνεση το Κόμμα (Ένα είναι το κόμμα). Αφού όπως θυμάται η μάνα μου *"και το πουκάμισο που του δώρισα όταν με στεφάνωσε το... πήρε το κόμμα"* (Τότε τα κόμματα τα συντηρούσαν οι ιδεολόγοι που έτρωγαν και το ξύλο των Αρχών αγόγγυστα...)

Δίπλα από του Παπή το φούρνο το σπίτι του Κούλη, που ευτυχώς παραμένει πανέμορφο ακόμα σε πείσμα της κακόγουστης "προόδου" και απέναντι τα Δουδαίικα, (ετοιμόρροπα σήμερα, να θυμίζουν παλαιές δόξες) και του Γκούντα στο

...και τα κορίτσια στο παρθεναγωγείο.

“σκοτεινό στενό” που οδηγούσε στο Γαλάκεια.

Μπαξέδες, δρομάκια και ποτάμια που περνούσαν μέσα από τα σπίτια και ένωσαν τις πόρτες με γεφυρούδια ήταν ο κλιματισμός του καλοκαιριού. Εμπαινε η ψάθινη καρέκλα στο νερό και γίνονταν εκεί από κεντίδια μέχρι μπαλώματα με σιακάδες και τραγούδια. Γιατί ο κόσμος τότε τραγουδούσε πολύ παρ’ όλην τη φτώχεια του.

Κλειστό το σπίτι της Τζιουτζώνιας γιατί κάθονταν όλο στην πόρτα να μαθαίνει τα νέα και να βλέπει ποιοι μπαινόβγαιναν απέναντι στους Ταμπάρηδες γωνία Κοραή και Δεληδήμου, που οδηγούσε στον στραβό τον πλάτανο.

Οι Ταμπάρηδες, ονομαστοί στο ανδρικό κυρίως ντύσιμο, θεωρούνταν και ήταν από τους πιο καλοντυμένους και ωραίους άνδρες της πόλης. Το γωνιακό σπίτι τους το είχαν αγοράσει από τον Τούρκο Σιαμαντί εφέντη, πολύ πριν την ανταλλαγή των πληθυσμών. Επάνω ήταν η κατοικία τους και από κάτω όλο μαγαζί με εκλεκτά υφάσματα και ραφείο.

Κολλητά, του Παπαβασιλή και απέναντι του

Λάτση με την τεράστια αυλή και τον φούρνο του “Μίσια” του γαμπρού τους, από την κόρη τους την Ελένη (σήμερα τα ξεκόλλησε η οδός Μυσιρλή). Δίπλα του Τσικιτίκου και τα Αδαμχαίικα. Το καλύτερο αρχοντικό της Κοραή το αγόρασε ο Βασίλης ο Δημουλιός (Καρανάτσιος) που διέλυσε τον δεκαοχτάχρονο (!) αρραβώνα του για να παντρευτεί το λουλούδι του μαχαλά, τη δεκαεπτάχρονη Τίνκα (Αικατερίνη) του Πασβάτη.

Το σπίτι του Δημολιό, που υπάρχει και σήμερα στη δεξιά μεριά πριν το γωνιακό Κοραή και Καραμήτσου είχε είσοδο στην Κοραή και τελείωνε στην πρώτη πάροδο της Καραμήτσου. Ήταν το ιδανικό σπίτι της γειτονιάς για να παίζουν κρυφτό τα πιτσιρικά. Οι αχανείς αυλές του με τα πολλά κελάρια το έκαναν την πιό καλή κρυψώνα.

Συνέχεια Κοραή και Καραμήτσου το παλαιό κοινοτικό δασαρχείο που έμενε ο παππούς μου Γιάγκος Ρουβέτης και η μάνα μου Ζωή θυμάται την ημέρα που ήρθε το Ελληνικό και την ανέβασαν από τον αμπατζιά να υψώσει την ελληνική σημαία. Ο παππούς είχε από κάτω και το υποδηματοποιείο του (όπου η μάνα μου γνώρισε και

Η Γραμματική Βογιατζή στο μπαλκόνι του σπιτιού της με τις μαθήτριάς της

ερωτεύτηκα τον νεαρό κάλφα, τον γιο της Τζήμηνας από την Αγιαπαρασκευή τον Μήτσο τον Αγοραστό).

Δίπλα δύο νεοκλασικά των αμερικανών της γειτονιάς, του Αντώνη του Βλάχου και του Μανώλη του Ρούσου, που βάλανε όλο των κόπο τους της ξενιτιάς να φτιάξουν ωραία σπίτια στη Νάουσα και να πάρουν από ένα ακίνητο στη Θεσσαλονίκη. Σε αυτό το σπίτι του Αντώνη του Βλάχου η νάνα η Μίτσα και ο νόνης ο Τζιώτζης δέχτηκαν

Η Γραμματική Βογιατζή διδάσκοντας το ράψιμο...

νύφη τη Μαίρη του Λυσίμαχου εγγονή του Λόγγου. Τη γελασπή, την όλο τραγούδι και κέφι "θεία Μαίρη".

Απέναντι, άλλο, πάλι του Παπαβασιλή (Μυλωνά) που από κάτω στέγαζε το μπακάλικο του μπάριμπα Σταύρη του Μερτζάνη με τη γυρτή χαμηλή ξύλινη πόρτα και τα μεγάλα κουπέγκια που σφάλιζαν βαριά το βράδυ με τις αμπάρες σημειώνοντας και το τέλος της μέρας...

Το μπακάλικο του μικρασιάτη Σταύρου Μερτζάνη, που έσπαγε τις μύτες με τη θεσπέσια μυρωδιά της ρέγκας και του μπακαλιάρου, της πασής σαρδέλας, της ελιάς. Μια φιλίτσα ψωμί μια ελιά. Μισή για το αίλιμμα της φιλίτσας, μισή να φαγωθεί σαν εξαιρετική πολυτέλεια μετά.

Πάνω στο "γραφείο" με τα λαδόχαρτα ένα τεφτέρι δια την εξυπηρέτηση των πελατών, που συχνά το κοίταζε ο μπάριμπα - Σταύρης κάτω από τα γυαλιά του, κουνώντας περιλυπα το κεφάλι. Γι' αυτό και ο μαχαλάς των λάτρευε...

Κολλητά του Καλές Μεμέτ το σπίτι, που το πήρε η Σμαρώ με την ανταλλαγή των πληθυσμών το '22. Η Σμαρώ, μια πανέμορφη Μικρασιάτισσα, με κατάλευκο δέρμα και τα μακριά της μαλλιά πάντα καλομαζεμένα, έμοιαζε με οπτασία στα παιδικά μας μάτια, όπως στεκόταν στητή στο παράθυρο. Σε αυτό το σπίτι η νύφη της Σμαρώς από τον γιο της Χρήστο η Μαρίκα η Σίνου έραβε την υψηλή κοινωνία της Νάουσας.

Μεγάλο χάξι είχε η γειτονιά και τροφή για κουσκουσαριό, βιγκλόνας ποια μπαίνει ποια βγαίνει από τη Μαρίκα. Οπαδός των μεγάλων οίκων μόδας. Ντιόρ, Σανέλ, δεν δίσταζε να σου προτείνει και το αντίστοιχο ύφασμα. Ομως το αποτέλεσμα ήταν και είναι εκπληκτικό, για-

τί η Μαρίκα και σήμερα ακόμα, κάποιο κομμάτι μιας πολύ “τιτίζας” που δεν ικανοποιείται από τη μαζική παραγωγή θα το ράψει “είναι αδύνατον να σταματήσω τελείως το ράψιμο” παραδέχεται.

Γωνιακό πρώτη πάροδος της Κοραή, το σπίτι του Μπάρμπα Ντώνη του Ντούλη του καλλιτέχνη όλης της περιοχής. Στο μισό πίσω μέρος του τεράστιου σπιτιού του, που δεν έχει αλλάξει πολύ και σήμερα, ήταντο εργαστήριό του. Με τον μεγάλο τροχό του και τα άξια χέρια του, έπιανε το χιώμα και “έφκκιανιν ανθρώπους”.

Τι τσουκάλια για αρμιά, τι σιόλια, τι στάμνες με κόκορα στο στόμιο να τρέχει το νερό, τι μισούρια, τι νταβάδες... Ενα πληρέστατο εργαστήριο πληού με το φούρνο του για το γυάλισμα διέθετε ο Μπάρμπα Ντώνης. Και στο μπαλκόνι η γιαγιά η Ρίγκα να καμαρώνει. Αστραφταν οι τραχηλιές της, βάλσαμο ο καλός της λόγος για όλους. Γι' αυτό ο Θεός την πήρε μαζί με το Χριστό. Μεγάλη Παρασκευή έκανε το τελευταίο της ταξίδι... Λαμπάδες αναμμένες στον λόγο της ο γιος της Φίλιπας με τη γυναίκα του τη Λισαβούδα..

Πρώτη στο ίδιασμα για τον αργαλειό η Ουσλανχίτινα, δίπλα από του Ντούλη, στην πάροδο. Τα αντιά κάτω από τη μασχάλη και στο σπίτι της, όλες οι ναουσαίες που ήθελαν να υφάνουν και να ιδιάσουν (να περάσουν μέσα από τα χτένια το στημόνι). Ο γιος της ο Αντώνης ακόμα κρατάει στην αυλή τα καρφιά που ιδιάζαν. Στο τέρμα του αδιεξόδου οι Ατσηδες και η οικογένεια Καρανάσιου με τα τρία ωραιότερα κορίτσια της γειτονιάς.

Οι Μπιτουλιάνινες ύφαιναν στο ανώγι κοντά στο παράθυρο, τραγουδώντας με τη Χαίδω να ξεχωρίζει από ομορφιά και δίπλα το σπίτι του Κωσταντό του Μπίσκα (Δέλιου) του κεχαγιά.

Μεγάλο τόλμημα του Κωνσταντό, μετά τον θάνατο της γυναίκας του της Μίτσας να παντρευτεί πρόσφυγα... Ομως η Κατερίνα η Φωτεινή, ο Χαριλάκης, ο Σταυρής, ο Αλκιβιάδης ήθελαν φροντίδα, που πρόθυμα ανέλαβε να προσφέρει η ποντία Σεβαστή. Κάνοντάς τα επτά, μαζί με τα δύο ορφανά της, και μετά οκτώ με τη γέννηση του Μωυσή, δούλεψε σκληρά στα γάλατα, τα τυριά και τα γιαούρτια και τα καλοπάντρευσε. Οι τέσσερις νύφες της, η Μαριγούλου, η Σοφία, η

Ανεβαίνοντας για το Τζαμί. Αριστερά το σπίτι του Κοίλη, δεξιά τα Δουδαΐκα.

Η οικογένεια Οσλιανίτη σε χαρές.

ρε ο μπάριμπα Νώντας ο κοσμογυρισμένος από την Αμερική.

Ο οδός Κοραή στις αρχές του αιώνα κατοικούσαν από νοικοκυραίους, Τούρκους κυρίως, που ζούσαν πολύ αγαπημένοι με τους ντόπιους και γι' αυτό εκεί ήταν το Τζαμί τους, το σχολείο τους και τα μνήματα τα τούρκικα απέναντι ακριβώς από του Τέμα και δίπλα στον Τζιούλη (Τόσιου).

Λυμπιάδα και η Βαγγελίτσα έλεγαν το "μητέρα" μέσα από την ψυχή τους.

Ενα μπαχτσέ και μια αυλή η γιαγιά η Σεβαστή με το σπίτι του Κώτα του Λάζου που νοίκιασε η μάνα μου νιόπαντρη, και γι' αυτό έκοψε και τις βελουδένιες ρόμπες της και τις έκανε κοντές για να τις φορέσει. "Σε σπίτι με νοίκι δεν φάνταζαν.." λέει Απέναντι αριστερά πάλι ανεβαίνοντας, του Γρέζιου το σπίτι, με τη Βασιλική νεότατη χήρα να μεγαλώνει με περισσή νοικοκυροσύνη τα τρία ορφανά της, το σπίτι της χαμογελαστής και φιλότιμης Φωτούλας, της θείας Δέσποινας του Τζιούλη και απέναντι ο "μπάκακας" του Τέμα Ενα καφενείο με φυσικές ομπρέλες από δέντρα και κληματαριές, με έναν τεράστιο μπάκακα, έναν σημερινό κουλοχέρη που καταβρόχθιζε τις δεκάρες μικρών και μεγάλων στο βωμό της τύχης. Μια ιδέα που έφε-

Στη σημερινή θέση του Εργατικού Κέντρου ήταν το Τζαμί, τα μνήματα του χότζια και το τουρκικό σχολείο όπου αργότερα οι Γάλλοι λειτουργούσαν τα μαγειρεία τους. "Πολύ καφέ έπιναν και όταν έφυγαν γιουμουσάμι σακιά, όλος ο μαχαλάς από τον καφέ τους" θυμάμαι η μάνα μου.

Όταν έγινε η ανταλλαγή των πληθυσμών, το

Η Λισαβούδα, η Σοφία, η Αντωνία, η Βασιλική και η Φωτούλα με το παιδομάνι τους

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Στις αιχλές "φουσκώνουν" τα βαρέλια για τον τριγό.

τούρκικο σχολείο το πήρε για κατοικία ο Μηλό-πουλος ο γιατρός, το τζαμί κατεδαφίστηκε και τα μνήματα μεταφέρθηκαν στην Κούλα κοντά στην Αθηναία τη Γιοβάνινα. Από κάτω από τις μπιστη-ρές (μεγάλα ανοίγματα στις πέτρες σαν σπηλιές) έκατσαν οι παλιολαδίτες και στο ύψωμα χτίστη-καν τα προσφυγικά.

Τότε οι ελάχιστες τούρκικες οικογένειες που είχαν μείνει, έκαναν ξανά, άλλο νεκροταφείο κάτω από την Κούλα προς τον Αη-Λια.

Σιγά - σιγά το τζαμί γέμισε πρόσφυγες κυρίως Κωνσταντινοπολίτες "Απε την Πόλη" όπως μας έλεγε η θεία Σαλώμη του Μπουνόβα.

Και τι δεν έμαθαν οι ντό-πιες από αυτές: Κοφτά αγ-γλέ., νταντέλες με τη βελόνα "μιτζίκι" νταντέλες δετές και μια καινούρια μαγειρική. Ο-λος ο μαχαλάς από την αρχή της Κοραή μέχρι το τζαμί έγι-νε με ντόπιους και προσφυ-γόπουλα ένα μεγάλο παιδο-μάνι, που άρχιζε τις τρέλες του από το σπίτι της όμορφης Παναγιώτας του Ζαΐφκα συ-νέχιζε στα κούτσουρα του Κα-

ζάκη και σύριζα από το πο-τάμι και το σπίτι της Ανα-τολής έφτανε ως του Καρα-μπινέση και από τα μπαξέ-δια στον Λόγγου. Χωρίς αυτοκίνητα, με λίγους αρα-μπάδες και μια φιλίτσα ψω-μί πασπαλισμένο με ζάχα-ρη και καφέ, πήγαιναν οι μπόμπιρες ψόφιοι για ύ-πνο και κατευχαριστημένοι από παιχνίδι.

Απογευματινό "σουσί-τιο" δεν υπήρχε. Οποιος γύ-ρεβε το απόγιομα να φάει *δα γένονταν η μάνα του... αγελάδα.*

Η οδός Κοραή πολυπολιτισμική και ανοιχτό-καρδη, ακόμα και σήμερα μπορεί και διατηρεί κάτι από τη ζεστασιά της Νάουσας των αρχών του 20ου αιώνα.

Ευχαριστώ για τη βοήθεια που μου πρόσφεραν για τη σύνταξη του κειμένου τον κ. Γρηγόρη Λαμινίδη, Αργυρώ Βογιατζή, Δέλιο Κων/νο, Οσλιανίτη Αντώνη, Ντούλη Αντώνη, Κων/νο Μερτζάνη, Νούσκα Μυλωνά, Μαρίκα Σίνου και τη μητέρα μου Ζωή Λγορα-στου - Ρουβέτη

Το σπίτι του μπαρμπα-Κισταντό του Μπίσκα (Δέλιος)

ΟΙΝΟΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Η Βακχική Ελλάδα: Μύθοι και Έργα Τέχνης

της Σταυρούλας Κουράκου - Δραγώνα
Χημικού - Οινολόγου

Είναι γνωστό ότι ο ρυθμός και ο βαθμός εξέλιξης της ανθρωπότητας δεν είναι παντού οι ίδιοι. Εινοημένες από τη γεωγραφική θέση και το κλίμα τους, μερικές περιοχές γίνονται τόποι συγκέντρωσης των ανθρώπων και συντελούν στην οργάνωση και την πολιτιστική τους ανάπτυξη.

Σ' αυτές τις εινοημένες από τη φύση περιοχές, ανήκει η ελληνική χερσόνησος και ο ευρύτερος αιγαιοπελαγίτικος χώρος με τις ακτές που τον περιβάλλουν. Εκεί ακριβώς γεννήθηκε ο ελληνικός πολιτισμός που κάλυψε τέσσαρες χιλιάδες χρόνια περίπου, από την ανθηρή μινωική περίοδο μέχρι την πτώση του Βυζαντίου του 15ου αιώνα. Αυτός ο πολιτισμός που εκφράζει την πλούσια ιδιαιτερότητα της πόλης - κράτους, με τα πολυάριθμα κέντρα πολιτικής και πολιτιστικής ζωής, που το καθένα τους διαμορφώθηκε σύμφωνα μ' ένα χαρακτήρα έντονα τοπικό. Αυτός ο πολιτισμός που αφορά όλες τις εκδηλώσεις και τα επιτεύγματα του ανθρώπινου πνεύματος.

Όπως έγραψε ο σύγχρονος Γάλλος ακαδημαϊκός Maupier, στην περίπτωση της Ελλάδος δεν είναι μια δύναμη, δεν είναι μια τεχνική, δεν είναι μια πίστη, που έγραψε ιστορία μόνη της. Η ελληνική κουλτούρα άλλαξε τον κόσμο.

Στα πλαίσια μιας σύντομης διάλεξης δεν είναι βέβαια δυνατό να αναφερθούν όλες οι μορφές αυτού του πολιτισμού που αναπτύχθηκε σταδιακά. Όμως θα ευχόμουν να μπορούσα να σας κάμω να αισθανθείτε ότι ο οίνος, δώρο του Διονύσου - Βάχχου στους ανθρώπους, επηρέασε τη λογοτεχνία και τις τέχνες της αρχαίας Ελλάδος, υπήρξε ένας από τους κυριότερους συντελεστές του ελληνικού πολιτισμού, η μελέτη του οποίου μας αποκαλύπτει ότι το κρασί αποτελεί αναπόσπασ-

στο μέρος ενός τρόπου ζωής, ριζωμένου στη σημερινή ελληνική κοινωνία με συνήθειες χιλιάδων χρόνων.

Ο οίνος στον ομηρικό κόσμο

Οι Έλληνες των ιστορικών χρόνων διηγούνται ιστορίες με ήρωες τις μυθικές μορφές της ύστερης εποχής του Χαλκού: το θαρραλέο Αχιλλέα, τον πολυμήχανο Οδυσσέα, το μεγάλο Αγαμέμνονα, το σοφό Νέστορα και τόσους άλλους μυθικούς ήρωες του ομηρικού κόσμου.

Αυτοί οι μύθοι της ηρωικής εποχής στάθηκαν αφορμή να φέρει στο φως η σύγχρονη αρχαιολογική σκαπάνη τις αποδείξεις ότι ο ομηρικός κόσμος ήταν μια πραγματικότητα.

Μια μεγάλη αίθουσα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου Αθηνών συγκεντρώνει πλουσιότατα δείγματα αυτού του κόσμου που ονομάστηκε μυκηναϊκός. Οι προθήκες είναι γεμάτες με καλλιτεχνήματα από χρυσό και ελεφαντόδοντο - πολύτιμα και σπάνια υλικά: διαδήματα, χρυσά προσωπεία, πολύτιμα κοσμήματα και βα-

Χρυσός κώνθαρος από τον Κάμπο Καλαμιάς, 16ος αι. π.Χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Χρυσή κύλικα από βασιλικό τάφο των Μυκηναίων. 16ος αι. π.Χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

ρύτεμα ξίφη με λεπτή διακόσμηση. Όλα μαρτυρούν ότι οι "πολύχρυσες Μυκηνες", όπως ονομαζόταν στην αρχαιότητα η πρωτεύουσα του Αγαμέμνονα, υπήρξαν πραγματικά.

Ανάμεσα σ' αυτούς τους θησαυρούς, τους περίτεχνα δουλεμένους, βρίσκονται και αγγεία του τόπου από χρυσό και ασήμι, που μας θυμίζουν ότι η μυκηναϊκή κοινωνία, βασισμένη σε οργάνωση στρατιωτικού τύπου, αλλά συγχρόνως καλλιεργημένη και φιλότεχνη, ήξερε να τιμεί τα καλά κρασιά.

Πράγματι, στην Ιλιάδα και στην Οδύσσεια, ο Ομηρος απαριθμεί ονομαστούς οίνους της αρχαιότητας και δίνει πολλές ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες για τους οίνους, τα κελάρια και τη δύρα των ηρώων του, τραγουδώντας μάλιστα με τόση θέρμη τα εγκώμια του οίνου, ώστε ο Οράτιος τον ονόμασε "Vinosus Homerus".

Ομως, τα αριστουργήματα της μυκηναϊκής τέχνης στο είδος του σφυρήλατου χρυσού δεν βρέθηκαν στους βασιλικούς τάφους των Μυκηναίων, αλλά σε ένα τάφο κοντά στη Σπάρτη. Πρόκειται για τα δύο περίφημα "κύπελλα του Βαφειού", που χρονολογούνται στο 15ο αιώνα π.Χ. Στο ένα εικονίζεται η άγρια σκηνή του ταύρου που έχει πιαστεί στο δίχτυ και στο άλλο μια ειδυλλιακή εικόνα ταύρων και βοσκών. Δεν είναι μονάχα η επιδεξιότητα στην εκτέλεση που κάνει μοναδικά αυτά τα δύο κύπελλα. Είναι

κυρίως η καλλιτεχνική έμπνευση, η θαυμάσια σύνθεση και η δύναμη της έκφρασης που το καθιστούν έργα υψηλής και εκλεπτυσμένης τέχνης.

Όλα αυτά τα κρασοπότηρα από ευγενή μέταλλα, αφού έσβησαν τη δύρα του ομηρικού κόσμου, όταν ήταν γεμάτα, άδεια τώρα, μας γοητεύουν ως έργα τέχνης και αποτελούν πολύτιμες μαρτυρίες της σπουδαιότητας που είχε ο οίνος ήδη από την αυγή του ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Το κρασί στα πλαίσια των συμποσίων

Κατά τους ιστορικούς χρόνους, τα συμπόσια είχαν αναπτυχθεί σε οργανωμένο και χαρακτηριστικό κοινωνικό θεσμό με κανονισμό και εθιμοτυπία καθορισμένη.

Το αττικό συμπόσιο αποτελείτο από δύο αυτοτελή μέρη: το δείπνο που διαρκούσε λίγο, χωρίς πολλές συνομιλίες και απολαύσεις, και τον πότο που ήταν διανθισμένος με ποικίλη ψυχαγωγία και αποτελούσε το κύριο μέρος του συμποσίου.

Κατά τη διάρκεια του πότου, οι καλεσμένοι πίνανε κεκραμένο οίνο (κρασί) και μιλούσανε πάνω σ' ένα θέμα που είχε αποφασιστεί από κοινού. Ένα χαρακτήρα πνευματικότητας και

Ένα από τα δύο περίφημα χρυσά κύπελλα από τον θολωτό τάφο του Βαφειού, αριστουργήματα της μυκηναϊκής χρυσοχοΐας. 15ος αι. π.Χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

κοινωνικότητας είχε πάρει ο θεσμός του πότου στις πόλεις της Ιωνίας και στην Αθήνα. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι ο Πλάτωνας τοποθέτησε τους φιλοσοφικούς διαλόγους για τον έρωτα στα πλαίσια ενός συμποσίου.

Τα πρόσωπα που παίρνουν μέρος στο Συμπόσιο του Πλάτωνα δεν είναι ποιητικά δημιουργήματα, είναι άνθρωποι παρμένοι μέσα από τη ζωή. Το γεγονός ότι οι συμπότες ήταν υπαρκτοί δίνει μια ιδιαίτερη γοητεία στους διαλόγους. Κι ακόμη, όλες αυτές οι αναφορές στα έθιμα του συμποσίου, που ο Πλάτωνας εισάγει κατά τη διήγηση με συντομία και διακριτικότητα, ζωντανεύουν την αίθουσα του πότου, τους φιλοξενούμενους και τον οικοδεσπότη, τις μορφές και τους χαρακτήρες τους, καθώς και τις συνήθειές τους, έτσι που ο αναγνώστης νιώθει σαν να παρευρίσκεται ο ίδιος σ' ένα αληθινό συμπόσιο, ανάμεσα στους Αθηναίους του 5ου π.Χ. αιώνα.

Το Συμπόσιο του Πλάτωνα, έργο υψηλής έμ-

πνευσης, βαθιάς φιλοσοφίας και πρωτότυποι ύφους, δεν είναι το μοναδικό συμπόσιο της ελληνικής και λατινικής γραμματολογίας. Έχουν σωθεί, ολόκληρα ή αποσπασματικά, το Συμπόσιο του Ξενοφώντα και οι μεταγενέστερες απομιμήσεις του Πλούταρχου, του Αθηναίου, του Λουκιανού και του Μακρόβιου.

Απ' αυτά τα συμπόσια, που είναι βέβαια λιγότερο γνωστά από το αθάνατο πρότυπό τους, μεγάλο ενδιαφέρον για τη μελέτη των οίνων της αρχαιότητας παρουσιάζει το έργο "Δειπνοσοφιστές" του Αθηναίου. Οι συμπότες γνωρίζουν πολύ καλά τα δώρα του Διονύσου και δίνουν πληροφορίες πολύτιμες για τις ιδιότητες και τον τρόπο παρασκευής τους, τα ονόματα των μεγάλων οίνων της αρχαιότητας και τους χαρακτήρες τους, τα αγγεία του πότου και τη δίψα των συγχρόνων τους. Κι ακόμη γίνονται σ' αυτό το συμπόσιο, αναφορές γεμάτες ποίηση και αγάπη για το Διόνυσο και το Θεϊκό του δώρο:

Ω πάσι τοις φρονοῦσι προσφιλέστατε Διόνυσε και σφώταθ', ως ἡδύς τις εἶνος τον ταπεινόν μέγα φρονεῖν ποιεῖς μόνος, τον τας σφρῦς αἴροντα συμπεῖθεις γελά, τον τ' ασθενή τολμάν τι, τον δειλόν θρασύν.

("Ω, εσύ, ο πιο αγαπητός σε όλους τους ανθρώπους με φρόνηση και ο πιο σοφός, πόσο γλυκός είσαι, Διόνυσε. Εσύ που τον ταπεινό τον κάνεις να σκέφτεται τα μεγάλα, τον συνοφρωμένο τον κάνεις να γελά τον αδύναμο να τολμάει, το δειλό θαρραλέο).

Κατά τη διάρκεια του συμποσίου, οι υπηρέτες έχυναν τον οίνο στον κρατήρα, αγγείο με πλατύ στόμιο, μέσα στο οποίο γινότανε η ανάμιξη (κράση) του οίνου με θαλασσινό νερό. Απ' αυτή την

Εριθρόμορφος αττικός καλικιωτός κρατήρας με παράσταση συμποσίου Β' τέταρτο 4ου αι. π.Χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

"κράση" προήλθε η λέξη κρασί της νεοελληνικής γλώσσας.

Στη συνέχεια οι υπηρέτες αντλούσαν με οινοχόες από τον κρατήρα τον κεκραμένο οίνο και γέμιζαν τα κύπελλα των συμποτών που έπιναν ξαπλωμένοι σε ανάκλιτρα, γεγονός που συντελούσε πολύ στην απόλαυση του πότου.

Το μέγεθος του κρατήρα εξαρτιόταν από τον αριθμό των καλεσμένων οι υπηρέτες τον ξαναγέμιζαν κάθε φορά που η δίψα των συμποτών το επέβαλλε. Όμως ο Διόνυσος δίδασκε τη φρόνηση με τα λόγια που ο Αθήναιος του αποδίδει στο συμπόσιό του:

*Τρεις γαρ μόνους κρατήρας εγκεραννύω τοις
ει φρονούσι τον μεν υγείας ένα, όν πρώτον
εκπίνουσι το δε δεύτερον έρωτος ηδονής τε τον
τρίτον δ' ύπνον, ον εκπιόντες οι σοφοί κεκλιμένοι
οικαδε βαδίζουσ' Ο δε τέταρτος σνκέτι ημέτερός
εσί, αλλ' ύβρεως.*

(Τρεις μόνο κρατήρες προετοιμάζω για τους φρόνιμους το μεν ένα της υγείας, αυτόν που πίνουν πρώτο το δε δεύτερο του έρωτα και της ευχαρίστησης τον τρίτο του ύπνου που, αφού τον πίνουν οι σώφρονες ξαπλωμένοι, γυρίζουν στο σπίτι. Ο τέταρτος δεν είναι δικός μου αλλά της ύβρης.)

"Μηδέν άγαν" ήταν ένα από τα σοφά αποφθέγματα που ήταν γραμμένο στο ναό του Απόλλωνα στους Δελφούς. Με αυτά το ιερατείο είχε θέσει τις ηθικές βάσεις στους Έλληνες και τους δίδασκε την αρετή.

"Μηδέν άγαν" και για το κρασί, που σύμφωνα με τον Ιπποκράτη, πατέρα της ιατρικής, είναι θαυμαστά κατάλληλο για τον άνθρωπο - τόσο για τον υγιή, όσο και για τον άρρωστο - μόνο όμως όταν χορηγείται με μέτρο ανάλογα με την κράση του.

Ερυθρόμορφος σκύφος με παράσταση άντλησης οίνου από κρατήρα κατά τη διάρκεια συμποσίου. Οξφόρδη, Μουσείο Ashmolean.

Τα αγγεία του πότου της αττικής κεραμικής

Η ελληνική θρησκεία, δεν βασιζότανε ούτε σε δόγματα, ούτε σε ιερά κείμενα, αλλά σε προφορικές παραδόσεις ήταν η έκφραση μιας ζωντανής συνείδησης. Η γνώση που είχαν οι Έλληνες για τους Θεούς πήγαζε κυρίως από την τέχνη και τη λογοτεχνία. Ο Όμηρος, η Ησίοδος, οι τραγικοί και λυρικοί ποιητές, ο Πίνδαρος, δεν αρκέστηκαν να μεταδώσουν τις θρησκευτικές δοξασίες του καιρού τους οραματιστές οι ίδιοι, τις πλούτισαν και τις τελειοποίησαν.

Ετσι, τα έργα των ποιητών και των συγγραφέων αποτελούν την κυριότερη πηγή πληροφοριών σχετικά με την ελληνική θρησκεία, όμως σημαντικό ρόλο παίζει και η αττική αγγειογραφία.

Όπως είναι γνωστό, γύρω στα τέλη του 7ου π.Χ. αιώνα, οι αγγειογράφοι άρχισαν να αναπαριστάνουν τους μύθους και τις δοξασίες, αρχικά στο λαιμό των μεγάλων αμφορέων και, στη συνέχεια, κατά τον 6ο π.Χ. αιώνα, στο κυρίως σώμα τους. Ετσι, η αγγειογραφία έδωσε για πρώτη φορά, στους μύθους που τραγούδησαν οι ποιητές, μια συγκεκριμένη μορφή.

Ειδικότερα η πλούσια εικονογραφία των αγγείων του πότου της αττικής κεραμικής μαρτυ-

ράει την καταπληκτική επιτυχία της διονυσιακής λατρείας. Η αγγειογραφία που σχετίζεται με το Διόνυσο διαφοροποιείται απ' αυτή των άλλων Θεών, γιατί ο γιος της Σεμέλης σπάνια απεικονίζεται μόνος, συνήθως συνοδεύεται από τα μέλη του θιάσου του, όπως αρμόζει σε θεότητα που η λατρεία της διαδίδεται με ομαδικές εκδηλώσεις. Εξάλλου οι παραστάσεις έχουν συνήθως μια έντονη κινητικότητα, όταν παριστάνουν το Διόνυσο και τα παιχνίδια των συντρόφων του. Ακόμη και όταν ο ίδιος δεν απεικονίζεται, η παρουσία του μαντεύεται.

Με την εμφάνιση των Σειληνών και των Μαινάδων στην ελληνική αγγειογραφία, οι βακχικοί θίασοι, προάγγελοι του κώμου, της εϊθύμης παρέας των ανθρώπων του πότου, έγιναν το αγαπημένο θέμα των αγγειογράφων. Κατά τον 6ο π.Χ. αιώνα είναι τόσο πολλές οι διονυσιακές παραστάσεις πάνω σε αγγεία, που θα έλεγε κανείς ότι ο Διόνυσος είχε εισβάλει στην Αθήνα.

Και πραγματικά, ο Διόνυσος μπήκε θριαμβευτικά στην Αθήνα κατά το δεύτερο μισό του 6ου π.Χ. αιώνα. Έχοντας επίγνωση του ρόλου της λατρείας, ο Πεισίστρατος, φοβισμένος τύραννος των Αθηνών από το 560 μέχρι το 527 π.Χ., έφερε τη λατρεία του Διονύσου από τις Ελευθερές της Βουσιτίας στην Αθήνα. Το ιερό του Θεού χτίστηκε στη νότια πλαγιά της Ακρόπολης και οι αγώνες προς τιμή του γίνονταν πια στην πόλη της Παλλάδας Αθηνάς.

Το γεγονός αυτό, απλό από μόνο του, είχε σημαντικές συνέπειες για να προλάβουν τον κίνδυνο μιστικιστικών τάσεων, οι άρχοντες της Αθήνας ευνόησαν την εξυπερίκευση της λατρείας, με συνέπεια η λατρεία του Διονύσου στην κεντρική Ελλάδα και στην Αττική να οργανωθεί και να αναπτυχθεί γύρω από την αμπελοκαλλιέργεια και την οινοπαραγωγή.

Τα Λήνια, τα Ανθεστήρια, η τελευταία ημέρα των Ελευσινίων Μυστηρίων, όλες αυτές οι τοπικές γιορτές που είχαν για κορωνίδα τα μικρά και μεγάλα Διονύσια, δείχνουν πόσο ο Θεός της αμπέλου και του οίνου λατρεύτηκε σαν ένας Θεός εθνικός, αγροτικός και λαϊκός, ισόθεος με

τον Απόλλωνα (Ήλιος) και τη Δήμητρα (Γη).

Στις γιορτές αυτές, που η σπουδαιότητα και η λαμπρότητα τους δεν σταμάτησαν να αυξάνονται όλο τον 6ο και 5ο π.Χ. αιώνα, προστέθηκαν κατά το δεύτερο μισό του 6ου αιώνα, οι θεατρικές παραστάσεις κατά τη διάρκεια των εαρινών Διονυσίων.

Στο "θέατρο του Διονύσου", που τα ερείπιά του βρίσκονται στη νότια πλαγιά της Ακρόπολης, γεννήθηκε από το διονυσιακό διθύραμβο, το δράμα, αυτό το λαμπρό κεφάλαιο της ευρωπαϊκής κουλτούρας που συνδέεται αναμφισβήτητα με το Διόνυσο.

Στα μέσα του 6ου π.Χ. αιώνα, η προσωπικότητα των κεραμοποιών τείνει να καθιερωθεί, αγγειοπλάστες και ζωγράφοι αποκτούν τη συνήθεια να υπογράφουν τα έργα τους. Έτσι μας είναι γνωστά τα ονόματα μεγάλων καλλιτεχνών που δεν δίστασαν να υπογράψουν τα αγγεία του πότου και να κερδίσουν την αθανασία. Τα έργα τους αποτελούν τις πολυτιμότερες συλλογές αγγείων του Βατικανού, του Λούβρου, του Μονάχου, του Βρετανικού Μουσείου και άλλων μεγάλων μουσείων.

Τα ελληνικά μουσεία δεν μπορούν να συναγωνιστούν τα ξένα σε έργα της ελληνικής αγγειοπλαστικής του 6ου και 5ου π.Χ. αιώνα. Ωστόσο, στο Μουσείο της Αγοράς των Αθηνών βρίσκονται συναρμολογημένα τα πολύτιμα θραύσματα ενός καλυκιωτού κρατήρα που επιβεβαιώνει ότι ο Διόνυσος και ο θιάσός του βρήκαν στο μεγάλο κεραμέα και αγγειογράφο Εξηκία, τον πιο γοητευτικό εκφραστή τους. Από τις λαβές του κρατήρα ξεκινάει ο κορμός ενός κλήματος που διακλαδώνεται και φέρει στις κληματίδες του φύλλα και μεγάλα τσαμπιά σταφύλια. Σ' ένα από τα κλαδιά, το πιο λεπτό, κάθεται μια νύμφη που έχει μια εξωπραγματική ισορροπία. Πρόκειται για μια εικόνα ονειρική.

Μπροστά σ' αυτά τα αγγεία μένει κανείς κατάπληκτος από τη δύναμη της ελληνικής τέχνης, που ήταν ικανή να δημιουργήσει, ακόμη και μ' ένα υλικό τόσο φτωχό όσο και ο πηλός, αριστουργήματα τέτοιας ομορφιάς.

Χάρη σ' αυτή την τέχνη, τα αγγεία του πότου, αφιλόδοξα αντικείμενα καθημερινής χρήσης, κατέχουν ξεχωριστή θέση στην πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης.

Η διάδοση της χρήσης του κρασιού

Ανάμεσα στα δοχεία του πότου που βρέθηκαν το 1962 στους τάφους του Δερβενίου, στα περικόρη της Θεσσαλονίκης, ξεχωριστή θέση κατέχει ένας μεγάλος χάλκινος κρατήρας του 330 π.Χ. κατάφορτος με ολόγλυφες διακοσμήσεις, που δεν έχει όμοιό του στον κόσμο.

Οι διακοσμήσεις αυτές αναπαριστούν το γάμο του Διονύσου και της Αριάδνης που περιγράφει ο Ησίοδος στη Θεογονία, αυτό το μεγάλο έπος του 7ου π.Χ. αιώνα:

*Χρυσκόμης δε Διόνυσος ξανθήν Αριάδνην
κούρην Μίνως, θαλερήν ποιήσατ' άκοιτιν
τη δε οι αθάνατον και αγήρω θήκε Κρονίων.*

(Ο Διόνυσος με τα χρυσά μαλλιά πήρε γυναίκα ακμαία την ξανθή Αριάδνη, την κόρη του Μίνωα, που ο γιος του Κρόνου έκαμε αθάνατη και αγέραστη).

Πρόκειται για την ίδια εκείνη Αριάδνη που βοήθησε το Θησέα να σκοτώσει το Μινώταυρο και να βγει ζωντανός από το ανάκτορο - λαβύρινθο του πατέρα της, του μυθικού Μίνωα. Ο Θεός συνάντησε αποκοιμισμένη την όμορφη Κρητικούλα σε μια ακρογιαλιά της Νάξου.

Το γεγονός ότι ο μύθος τοποθετεί τους γάμους του Διονύσου με την κόρη του θρυλικού βασιλιά της Κρήτης στην περιοχή των Κυκλάδων, επιτρέπει να υποθέσουμε ότι οι Έλληνες αναγνώριζαν την κρητική καταγωγή της διονυσιακής λατρείας. Όπως δε αποδείχτηκε από τις αρχαιολογικές έρευνες, τα νησιά του Αιγαίου και ιδιαίτερα οι Κυκλάδες, αποτελούσαν μια φυσική σφαίρα επιρροής των Κρητών, λόγω της μινωικής θαλασσοκρατίας κατά τη διάρκεια της λεγόμενης Νεοανακτορικής περιόδου (1700-1450 π.Χ.), που είναι η πιο λαμπρή και γόνιμη φάση του μινωικού πολιτισμού. Φαίνεται λοιπόν ότι η λατρεία του Διονύσου έφτασε στις Κυκλάδες από την

προ-ελληνική Κρήτη.

Στη Νάξο οργανώνανε χαρούμενες γιορτές, για να τιμήσουν αυτό τον ιερό γάμο, από τον οποίο γεννήθηκαν δύο γιοι με τα συμβολικά ονόματα Στάφυλος και Οινοπίωνας που διαδώσανε, σύμφωνα με την παράδοση, την αμπελοκαλλιέργεια και την οινοπαραγωγή.

Ειδικότερα ο Στάφυλος, αφού αποίκισε την Πεπάρηθο, τη σημερινή Σκόπελο, πήρε μέρος στην Αγροναυτική εκστρατεία. Καθώς σκοπός της εκστρατείας αυτής ήταν η κυριαρχία στις περιοχές του Εύξεινου Πόντου και του Καύκασου, που ήταν πλούσιες σε πολύτιμα μέταλλα (χρυσός, άργυρος κ.λπ.) και σε σιτάρι, η παρουσία του γιου του Διονύσου ανάμεσα στους Αγροναύτες εξηγείται, αφού ο οίνος, όπως και το λάδι, ήταν προϊόντα ανταλλαγής.

Όμως, για τη γόνιμη φαντασία των ανθρώπων της ηρωικής εποχής, οι οικονομικοί και πολιτικοί στόχοι μιας εκστρατείας ήταν έννοιες πολύ

Ο χάλκινος κρατήρας του Δερβενίου, που παριστάνει σκηνές από τον θεϊκό γάμο του Διονύσου και της Αριάδνης, 330 π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Μια από τις δύο ασημένιες οινοχόες του "Τάφου του Φιλίππου". Εκτός από τη λεπτότατη διακόσμηση του χείλους και της λαβής, οι οινοχόες αυτές κοσμούνται με θαυμάσια κεφάλια Σιληνών. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

αφηρημένες. Τα πλήθη ήταν έτοιμα να σκοτωθούν για μια Ωραία Ελένη, για ένα Χρυσόμαλλο

που έθρεφαν τη φαντασία τους και οδηγούσαν σε γοητευτικές μυθολογίες.

Σ' αυτόν το οίνου και του λαδιού που ε-

ξέ ού ναυκληρεί Διόνυσος επ' οίνοπα πόντον, όσ' άγαθ' ανθρώποις δευρ' ήγαγε νη μελαίνη.

(Πέστε μου τώρα Μούσες που κατοικείτε στον Ολυμπο από τότε που ο Διόνυσος πλέει στη θάλασσα με το χρώμα του οίνου, πόσα αγαθά έφερε εδώ στους ανθρώπους μέσα στο μαύρο καράβι).

Οι Βακχικοί θησαυροί της Ελλάδος του Βορρά

Τα εντυπωσιακά σε ποσότητα και ποιότητα μετάλλινα εκθέματα που κοσμούν τις βιτρίνες του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης είναι έργα της μακεδονικής μεταλλοτεχνίας, η ακμή της οποίας συμπίπτει με την εποχή που η πολιτική και πνευματική ηγεμονία των Μακεδόνων βασιλέων κυριαρχούσε σε όλη τη Μεσογειακή λεκάνη μέχρι και τα βάθη της Ασίας.

Αυτή η περίοδος, που εκτείνεται από το 340 μέχρι το 200 π.Χ., ήταν αναμφίβολα η πιο γόνιμη για τα εργαστήρια της Βόρειας Ελλάδος, που έφθασαν ακριβώς τότε σε υψηλό επίπεδο καλλιτεχνικής ποιότητας.

Ανάμεσα σ' αυτά τα εκθέματα, ξεχωριστή θέση κατέχουν τα καλλιτεχνήματα της Βεργίνας: κτερίσματα που βρέθηκαν σε τρεις ασύλητους βασιλικούς τάφους του 4ου αιώνα π.Χ. στη Μεγάλη Τούμπα του νεκροταφείου των Αιγών, πρώτης πρωτεύουσας των Μακεδόνων.

Εάν είναι παγκόσμια αναγνωρισμένο ότι τα ευρήματα της Βεργίνας πλουτίσανε ανεκτίμητα την πολιτιστική κληρονομιά ολοκλήρης της ανθρωπότητας, είναι το ίδιο αδιαφιλονίκητο ότι οι ανασκαφές φέρανε στο φως την πιο πλούσια συλλογή αγγείων πότου των ιστορικών χρόνων, κατασκευασμένων από πολύτιμα μέταλλα.

Μόνο στο λεγόμενο τάφο του πρίγκιπα, βρέθηκαν είκοσι εννέα ασημένια αγγεία πότου θαυμαστής τέχνης, που παρά ταύτα δε φθάνουν στην αρτιότητα των αγγείων του πότου που έδωσε η ανασκαφή του λεγόμενου "τάφου του Φιλίππου", πατέρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Ξήγαν αρχικά οι Αιγαίοι και στη συνέχεια οι Έλληνες, φέρνανε πίσω διημετριακά από την Αίγυπτο και τις περιοχές της Μαύρης Θάλασσας, χαλκό από τη Συρία και την Κύπρο, κασσίτερο και ασήμι από την Ισπανία και τη Σαρδηνία, χρυσό από την Αίγυπτο και τη Νουβία.

Το ήλεκτρο ερχόταν μαζί με άλλα είδη, από τις χώρες της Βαλτικής και το ελεφαντόδοντο, εμπόρευμα περιζήτητο στα χρόνια της μινωικής και μυκηναϊκής εποχής, από την Αφρική.

Ο Αθήναιος παραθέτει στο έργο του Δεικνοσοφιστές, τον ύμνο στο Διόνυσο ποντοπόρο ένα ύμνο που αναφέρεται άμεσα σ' αυτές τις ανταλλαγές που οι Έλληνες θαλασσοπόροι πραγματοποιούσαν στον τότε γνωστό κόσμο συντελώντας, μ' αυτό τον τρόπο, στη διάδοση της χρήσης του κρασιού.

Εσπετε νύν μοι, Μούσαι Ολύμπια δώματ' έχουσαι,

Ονομαστοί οίνοι της αρχαιότητας

Μια σφραγίδα τυπωμένη στον άργιλο των θιασιακών αμφορέων. Αποτελούσε εγγύηση, ήδη από τον 4ο αι. π.Χ., για την αυθεντικότητα του Θάσιου οίνου.

Πολλά από τα αγγεία του ότου που εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, είτε απτά προέρχονται από τους βασιλικούς τάφους της Βεργίνας, είτε από αστικούς τάφους άλλων μακεδονικών περιοχών, αποτελούν κορυφαία δημιουργήματα της μεταλλοτεχνίας και τορευτικής του 4ου π.Χ. αιώνα και μαρτυρούν την υψηλή στάθμη της καθημερινής ζωής στις βόρειες περιοχές της Ελλάδος, που ήταν κατάσπαρτες από ορυχεία μετάλλων και όπου ο Διόνυσος ήταν κυρίαρχη θεότητα, όπως άρμοζε σε περιοχές πλούσιες σε αμπέλια και ονομαστές για την ποιότητα της οινοπαραγωγής τους.

Κύλικα με επιστηρική διακόσμηση καράβι που πραγματοποιούσαν το εμπόριο του κρασιού σ' όλο τον τότε γνωστό κόσμο. 510-500 π.Χ. Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο.

Σύμφωνα με τους μύθους που σχετίζονται με τη διάδοση του κρασιού, ο ένας από τους γιους του Διονύσου και της Αριάδνης, ο Οινοπίωνας, αφού έγινε βασιλιάς της Χίου, δίδαξε στους υπήκοους του τον τρόπο να παράγουν το πιο ονομαστό οίνο της αρχαιότητας: τον περίφημο Αριούσιο της Χίου.

Όπως πιστοποιείται από πολλές ιστορικές πηγές, οι οίνοι των νησιών του Αιγαίου ήταν φημισμένοι στην αρχαιότητα και μάλιστα ο χίος, ο λέσβιος και ο θάσιος υπήρξαν οι πιο ακριβοπληρωμένοι οίνοι κατά τον 4ο π.Χ. αιώνα. Η προστασία τους από τις παραποιήσεις και τις απομιμήσεις ήταν αναγκαία. Και αυτή η προστασία ήταν κύριο μέλημα των αρχόντων, όπως αποδεικνύεται από τους αρχαιότερους οινικούς νόμους, που οι αρχαιολόγοι είχαν την τύχη να ανακαλύψουν κατά τις ανασκαφές στη Θάσο. Σύμφωνα με τους νόμους αυτούς, κανένα καράβι με ξένο κρασί δεν επιτρεπόταν να πλησιάζει στα χωρικά ύδατα της Θάσου, οι οίνοι της οποίας έπρεπε να πωλούνται μέσα σε σφραγισμένους αμφορείς, ώστε η αυθεντικότητά τους να είναι εγγυημένη.

Για την εξαγωγή του θάσιου οίνου, οι αγγειοπλάστες του νησιού κατασκεύαζαν πολυάριθμους αμφορείς από τοπικό πηλό. Πολλοί απ' αυτούς έχουν βρεθεί στην ίδια τη Θάσο, κι άλλοι πάλι στη Μακεδονία, στη Θράκη και στον Εύξεινο Πόντο μέχρι τις ακτές της θάλασσας του Αζώφ. Μεγάλος αριθμός απ' αυτούς βρέθηκαν κατεσπαρμένοι στην Αίγυπτο, στη Σικελία και ακόμη μέσα στην καρδιά της Ασίας, στα Σούσα και στην Καμπούλ, αδιάμφεστη μαρτυρία της εξάπλωσης του αιγαιοπελαγίτικου οινεμπορίου.

Αυτοί οι αμφορείς έχουν ένα ορθογώνιο εμπύεστο σφράγισμα, που έγινε στο νωπό πηλό πάνω στη ράχη της λαβής πριν από την όπτηση, στις περισσότερες περιπτώσεις έχει την επιγραφή: Θασίων, δηλωτική της προέλευσής του.

Οι οινικοί νόμοι της Θάσου του 5ου αιώνα π.Χ. οι χαραγμένοι πάνω σε άσπρο μάρμαρο, θεωρούνται δίκαια ως τα αρχαιότερα νομοθετι-

Ζεύγος χορευτινών σε διονυσιακή έκσταση ελεφαντοστέινο αριστουργήμα, που αποκαλύφθηκε σε έναν από τους βασιλικούς τάφους της Βεργίνας. Μέσα του 4ου αι. π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

κά κείμενα που θεσπίστηκαν για την προστασία της "ονομασίας προέλευσης" των οίνων, στα πλαίσια μιας γενικότερης αμπελοοινικής πολιτικής, που αποσκοπούσε στη διασφάλιση της ποιότητας του προϊόντος και στην προστασία του υγιούς οινεμπορίου.

Αν ο περίφημος Αριούσιος της Χίου όφειλε την ποιότητά του στη συνταγή που ο Οινοπίωνας έδωσε στους Χιώτες οινοποιούς, όπως το θέλει η παράδοση, και η ποιότητα του Θάσιου οίνου προστατεύτηκε από δρακόντειους νόμους, όπως απέδειξε η αρχαιολογική σκαπάνη, ο τρίτος μεγάλος οίνος, ο Λέσβιος, ενέπνευσε δύο μεγάλους λυρικούς: τον Αλκαίο και τη Σαπφώ που έζησαν τον 6ο αιώνα στη Λέσβο, αγαπημένο τόπο των Μουσών και είναι γνωστοί για τους ερωτικούς και βακχικούς στίχους τους.

Βακχικά νομίσματα

Το καθαυτό νόμισμα, δηλαδή ένα κομμάτι μέταλλο σταθερού βάρους με τυπωμένη στην κυκλική επιφάνεια του μια χαρακτηριστική παράσταση που αποτελεί ουσιαστική τη σφραγίδα της αρχής που το έχει εκδώσει, γεννήθηκε μόλις τον 7ο αιώνα π.Χ.

Παρόλο που δεν είναι με βεβαιότητα γνωστό, εάν εφευρέτες ήταν οι Λυδοί ή οι Αιγινήτες, είναι σήμερα γενικά παραδεκτό ότι η εξέλιξη του νομίσματος ήταν έργο των Ελλήνων και ακόμη

ότι η ελληνική αντίληψη για το χαρακτήρα του νομίσματος επηρέασε τα περισσότερα νομίσματα που κόπηκαν έκτοτε στον ευρωπαϊκό χώρο.

Οι Έλληνες είχαν την ιδιότητα να στολίζουν με ευαισθησία και λεπτότητα κάθε αντικείμενο της καθημερινής ζωής, γι' αυτό και δημιούργησαν τους πιο έξοχους νομισματικούς τύπους που έγιναν ποτέ, φιλοτεχνημένους από ονομαστούς τεχνίτες που ήξεραν να δουλεύουν με ασυνήθιστη δεξιοτεχνία τα ευγενή μέταλλα.

Τα ελληνικά νομίσματα, και ειδικότερα τα ασημένια με τις μεγαλύτερες διαστάσεις, θεωρούνται από τα ωραιότερα δημιουργήματα που η ελληνική τέχνη μας κληροδότησε. Πρόκειται για πραγματικά αριστουργήματα με παραστάσεις μιας ομορφιάς απρόσμενης σε τόσο μικρή κλίμακα.

Εκτός από το καθαρά αισθητικό ενδιαφέρον τους, τα ελληνικά νομίσματα είναι το κλειδί ενός κόσμου σε μικρογραφία δίνουν πληροφορίες πολύτιμες για την ιστορία, την πολιτική, τα έθιμα και τις καλλιέργειες. Σ' αυτό ακριβώς έγκειται το ενδιαφέρον τους για το μύθο του Διονύσου ως Θεού της αμπέλου και του οίνου, καθώς και για τη μελέτη των μεγάλων αμπελοοινικών κέντρων της Ελλάδος.

Απόδειξη αποτελούν τα νομίσματα που τα αιγαιοπελαγίτικα νησιά είχαν κόψει ήδη από την αρχαϊκή εποχή και τα οποία συγκαταλέγονται μεταξύ των ωραιότερων νομισμάτων της διονυσιακής θεματολογίας, όπως:

- το τετράδραχμο της Πεπαρήθου (σημερινή Σκόπελος) με τον βότρου,
- ο στατήρας της Θάσου με παράσταση αρπαγής νύφης από Σάτυρο,
- το ανατολικής επιρροής τετράδραχμο της Χίου με μια σφίγγα καθιστή μπροστά σ' ένα βότρου ακουμπισμένο σ' έναν αμφορέα,
- το τετράδραχμο της Θάσου με την κεφαλή του γενειοφόρου Διονύσου,

- ο αρχαϊκός στατήρας της Νάξου που ανήκει σ' αυτά τα υπέροχα ασημένια νομίσματα του 6ου αιώνα π.Χ. τα οποία παριστάνουν στη μια όψη την κεφαλή του Διονύσου και στην άλλη ένα κάρναβο στολισμένο με δύο μικρά τσαμπιά σταφυλίας.

Όλα αυτά τα νομίσματα αποτελούν πολύτιμη μαρτυρία της σπουδαιότητας που είχε η διονυσιακή λατρεία στα νησιά του Αιγαίου Πελάγους, σ' αυτό το λίκνο όπου γεννήθηκε ο οινικός πλούτος της αρχαίας Ελλάδος.

Οι μύθοι του Διονύσου, όπως όλοι οι ελληνικοί μύθοι, πλουτίστηκαν σημαντικά με το πέρασμα του χρόνου, έτσι που δεν είναι πια εύκολο να διαπιστωθεί η προέλευση και η χρονολογία της κάθε προσθήκης. Απ' αυτούς, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν εκείνοι που έχουν σχέση με τη φύση της θεότητας και την εξάπλωση της διονυσιακής λατρείας.

Σύμφωνα με τον πιο κλασικό από τους μύθους, αυτόν που αναφέρεται στη γέννηση του Διονύσου, γιου της Σεμέλης και του Δία, ο Ερμής πήγε το νεογέννητο στις νύμφες της Νύσας, για να το σώσει από την οργή της Ήρας εκεί ανατράφηκε μέσα στην άγρια φύση από το Σειληνό, αγροτικό δαίμονα, κι όταν μεγάλωσε άρχισε να ταξιδεύει συνοδευόμενος από Σάτυρους και Μαινάδες. Απ' που περνούσε, μάθαινε τους ανθρώπους να καλλιεργούν αμπέλια και τους δίδασκε την τέχνη να παράγουν το Θεϊκό του δώρο.

Αυτός ο περιπλανώμενος θεός είχε υπό την προστασία του όλα τα ξωτικά που συμβόλιζαν τις δυνάμεις της βλάστησης. Τα όντα αυτά αποτελούσαν μια πολυάριθμη ακολουθία θαυμαστών που τα ερωτικά παιχνίδια τους αποδόθηκαν χωρίς υποκριτική αιδώ από τους αγγειογράφους που διακοσμούσαν με την τέχ-

νη τους τα αγγεία του πότου.

Αυτά τα αγροτικά όντα, τα βρίσκουμε και σε μερικά αρχαϊκά νομίσματα της Βόρειας Ελλάδος, περιοχής πλούσιας σε αμπέλια, όπου ο Διόνυσος ήταν κυρίαρχη θεότητα.

Οι περιοχές αυτές και ειδικότερα η χερσόνησος της Χαλκιδικής και οι ακτές της Θράκης, ήταν κατάσπαρτες, ήδη από την αρχαϊκή εποχή, με ακμάζουσες αποικίες και πόλεις ελληνικές, από τις οποίες μερικές, ονομαστές για την ποιότητα της οινοπαραγωγής τους (Μένδη, Ακανθος κ.λ.π.), διέθεταν και ορυχεία αργύρου, από τα πλουσιότερα του αρχαίου κόσμου.

Το γεγονός αυτό έδινε ώθηση στην παραγωγή των νομισματοκοπειών τους, η τέχνη των οποίων έφτασε στο απόγειό της ήδη από τον 5ο αιώνα π.Χ. Εξαίρετο δείγμα αυτής της τέχνης είναι το τετράδραχμο της Μένδης, αυτό το υπέροχο νόμισμα που κόπηκε γύρω στο 330 π.Χ. και παριστάνει το Θεό καθισμένο στη ράχη του ιερού όνου, να κρατάει το κρασοπότηρό του: τον κάρναβο. Στην άλλη όψη απεικονίζεται ένα κλήμα, από το οποίο κρέμονται τέσσερα τσαμπιά σταφυλίας.

Καθώς πολλές απ' αυτές τις παραλιακές πόλεις του Βορρά είχαν στενές σχέσεις με την

1. Στατήρας. Θάσος, 2ο μισό του 5ου αι. π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.
2. Στατήρας. Θήβα, γύρω στο 364 π.Χ.
3. Τετράδραχμο. Θάσος, 370 π.Χ.
4. Στατήρας. Νάξος, 500-490 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο
5. Τετράδραχμο. Τορώνη, γύρω στο 500 π.Χ.
6. Τετράδραχμο. Πελάρηθος, 500-480 π.Χ.

Τετράδραχμο που παριστάνει το Διόνυσο στη ράχη ενός ιππότη ιερά του ζώα. Στην πίσω όψη πρέμνο αμπέλου. Η χαρακτηριστική επιγραφή ΜΕΝΔΛΙΟΝ επιβεβαιώνει ότι το νόμισμα αυτό κόπηκε στη Μένδη. 430 π.Χ.

Φαίνεται ότι τα βακχικά νομίσματα σταματούν γύρω στα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ. με την ηγεμονία των Μακεδόνων. Τα πορτρέτα των βασιλέων και αργότερα των αυτοκρατόρων στα χρόνια της Ρωμαϊκρατίας παίρνουν τη θέση της κεφαλής των Θεών και των συμβόλων τους.

Θα έλεγε κανείς ότι σε αντάλλαγμα, η ηγεμονία αυτή μας έδωσε ένα από ωραιότερα γλυπτά της αρχαιότητας σε ελεφαντόδοντο: ένας μικρός Πάνας οδηγεί με τον αυλό του ένα ζεύγος χορευτών σε διονυσιακή έκσταση. Ολα είναι δοσμένα με απaráμιλλη χάρη σ' αυτό το μικρό αριστούργημα των μέσων του 4ου π.Χ. αιώνα.

Επίλογος

Μερικά θαυμάσια ψηφιδωτά που βρίσκονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Πέλλας, δεύτερης πρωτεύουσας των Μακεδόνων βασιλέων, αποτελούν ανεκτίμητη πολιτιστική κληρονομιά.

Ένα απ' αυτά απεικονίζει το Διόνυσο πάνω σ' ένα από τα ιερά του ζώα. Το Διόνυσο που πρό-

σφερε στους πιστούς του αυτό που κανένας άλλος Θεός του ελληνικού πανθέου δεν είχε υποσχεθεί: την αιώνια σωτηρία. Και η Ελλάδα στάθηκε άξια της αιώνιας σωτηρίας και κέρδισε την αθανασία, χάρις στους ποιητές, του φιλοσόφους, τους γλύπτες και τους ζωγράφους της, που δεν ξέφυγαν την επίδραση της διονυσιακής λατρείας, από την οποία άντλησαν ανεκτίμητους θησαυρούς έμπνευσης.

σφερε στους πιστούς του αυτό που κανένας άλλος Θεός του ελληνικού πανθέου δεν είχε υποσχεθεί: την αιώνια σωτηρία. Και η Ελλάδα στάθηκε άξια της αιώνιας σωτηρίας και κέρδισε την αθανασία, χάρις στους ποιητές, του φιλοσόφους, τους γλύπτες και τους ζωγράφους της, που δεν ξέφυγαν την επίδραση της διονυσιακής λατρείας, από την οποία άντλησαν ανεκτίμητους θησαυρούς έμπνευσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- ANDRONIKOS M., 1984, Vergina. Ekdotike Athenon, Athens.
 ANDRONIKOS M., 1985, Musee National. Ekdotike Athenon, Athenes.
 ANDRONIKOS M., 1986, Musee de Thessalonique, Ekdotike Athenon, Athenes.
 BROUSKARI M., 1985, Kanelloroulou Museum, Ed. Brouskari, Athens.
 CHARBONNEUX J., MARTIN R., VILLARD F., 1986, Greece Archaique, Gallimard, Paris.
 ECOLE FRANCAISE D'ATHENES, 1986, Guide de Thasos Ed. Boccard, Paris.
 GERNET L., 1982, Anthropologie de la Grece antique, Flammarion, Paris.
 GRACE V., Amphoras and the ancient wine trade, American School of Classical Studies at Athens (Ed.), Athens.
 HOMANN - WEDEKING E., 1968, La Crece Archaique, Aldin Michel, Paris.
 JEANMAIRE H., 1985, Dionysos, Histoire du culte de Bacchus Payot, Paris.
 JENKINS G.K., 1972, Monnaies grecques, Bibliotheque des Arts Paris.
 MAULNIER TH., 1964, Cette Grece ou nous sommes nes, Flammarion, Paris.
 MANTZOUFAS G., 1967, La Loi thasienne sur le commerce du vin, Athenes.
 MAZON P., 1972, Hesiodic, Les Belles Letters, Paris.
 ΜΥΛΩΝΑΣ Γ., 1983, Πολυχρυσοι Μυκήναι, Εκδοτική Αθηνών Αθήναι.
 SAKELLARIOU M., 1977, Peuples prehelléniques d'origine indo-europeenne, Ekdotike Athenon, Athenes.
 SELTMAN CH., 1965, Greek Coins, London.
 SIMON A., 1972, Bibliotheca Bacchica, Holland Press, London.
 SPARKES B., TALCOTT L., 1958, Pots and Pans of Classical Athens, American School of Classical Studies at Athens (Ed.) Athens.
 ΣΥΚΟΥΤΡΗ Ι., 1934, Πλάτωνος Σημητάσιον, Δ. Κολλιαρος και Σια, Αθήναι.
 THOMPSON H., 1976, The Athenian Agora, American School of Classical Studies at Athens (Ed.), Athens.
 WERNER P., 1982, La vie en Grece aux temps antiques, Minerva, (Ed.), Geneve.
 YOUNGER W., 1966, Gods, Men and Wine, The Wine and Food Society (Ed.), London.
 ZSCHIEITZSCHMANN W., 1962, De L' Olympie au Forum, panorama des arts grec et romain, Hachette, Paris.

ΜΕ ΜΕΓΑΛΗ ΔΩΡΕΑ ΤΟΥ κ. ΧΡΙΣΤΟΥΔΟΥΛΟΥ ΛΑΝΑΡΑ

Το Συγκρότημα της " ΒΕΤΛΑΝΣ - ΝΑΟΥΣΑ" στο Δήμο Νάουσας

του Δημήτρη Βλάχου
Δημάρχου Νάουσας

Με λαμπρότητα γιορτάστηκε φέτος η 178η επέτειος του Ολοκαυτώματος της Νάουσας από τους Τούρκους. Ο φετινός εορτασμός είχε διττό χαρακτήρα και σημασία. Από τη μία πλευρά τις καθιερωμένες ετήσιες εκδηλώσεις την Κυριακή του Θωμά, εκδηλώσεις που τονίζουν την τραγικότητα της θύμησης του ηρωικού αγώνα των συμπολιτών μας για τα ιδανικά της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας που κορυφώθηκε με τη θυσία των Ναουσαίων γυναικών στον καταρράκτη των Στουμπάνων. Και από την άλλη, την ειδική τελετή την παραμονή του Ολοκαυτώματος, για την απόδοση τιμής από τους πολίτες της Νάουσας σε έναν άνθρωπο που με την ιστορία και το έργο του τίμησε όσο λίγοι τη γενέτειρά του.

Το Σάββατο λοιπόν 6 Μαΐου 2000 και ώρα 20:30 πραγματοποιήθηκε στο Δημοτικό Θέατρο της πόλης η τελετή ανακήρυξης του γνωστού Ναουσαίου επιχειρηματία κ. Χριστόδουλου Θ. Λαναρά σε Μεγάλο Ενεργέτη και Επίτιμο Δημότη Νάουσας με αφορμή και επί τη ευκαιρία της μεγάλης δωρεάς του συγκροτήματος της "ΒΕΤΛΑΝΣ ΝΑΟΥΣΑ" προς το Δήμο της Νάουσας. Ο κ. Χριστόδουλος Λαναράς δώρισε όλο το συγκρότημα των εργοστασίων στην πόλη και ανέλαβε και την ανέγερση κολυμβητηρίου Ολυμπιακών διαστάσεων με δικές του δαπάνες.

1. Το ιστορικό της απόκτησης και τα μελλοντικά σχέδια

Το εργοστασιακό συγκρότημα "ΒΕΤΛΑΝΣ

Στιγμιότυπο από την τελετή της ανακήρυξης του κ.Χρ. Λαναρά ως μεγάλου ενεργέτη της Νάουσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΝΑΟΥΣΑ" (τέως "ΕΡΙΑ") βρίσκεται σ' ένα από τα ωραιότερα μέρη του Πολεοδομικού Ιστού της Νάουσας και δεσπόζει του φυσικού "μπαλκονιού" του ανατολικού ορίου της. Αποτελείται από δύο τμήματα, τα οποία χωρίζονται από την οδό Νοσοκομείου. Το Ανατολικό, με επίπεδη επιφάνεια 9.000 τ.μ. περίπου ορίζεται από την κοίτη του ποταμού Αράλιτσα (Βόρεια και πέραν αυτής το Δημοτικό Πάρκο), την "πτώση" προς τον κάμπο (Ανατολικά), το οικόπεδο του Νοσοκομείου (Νότια) και την οδό Νοσοκομείου (Δυτικά).

Είναι μαζί με το πάρκο και την Αράλιτσα, το ωραιότερο μέρος της Νάουσας. Το Δυτικό Τμήμα είναι περί τα 3.000 τ.μ και έχει και αυτό Βόρειο όριο την Αράλιτσα, ενώ Νότια συνορεύει με δημοτικό οικόπεδο 1.300 τ.μ. Επί των δύο αυτών τμημάτων υπάρχουν οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις της κυβερνοποιίας "ΒΕΤΛΑΝΣ ΝΑΟΥΣΑ" με όλο τον μηχανολογικό εξοπλισμό τους, οι οποίες βρίσκονται σε αργία από το 1990, με μικρές ενδιάμεσες απόπειρες λειτουργίας τους. Η ιδιοκτήτρια εταιρεία πτώχευσε και έτσι το συγκρότημα εξετέθη σε δημόσιο πλειστηριασμό

από την ενυπόθηκο δανείστρια "ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ" που έγινε την 15-3-2000.

Ο Ναουσαίος βιομήχανος και μεγάλος ευεργέτης της Νάουσας κ. Χρ. Λαναράς προσέφερε στο Δήμο ως δωρεά το ποσό που ήταν αναγκαίο για να πλειοδοτήσει στη δημοπρασία. Η δωρεά έγινε αποδεκτή και έτσι ο Δήμος Νάουσας με προσφορά δρχ. 301.000.000 απέκτησε την κυριότητα του συγκροτήματος. Στο ποσό αυτό προστέθηκε από τον δωρητή το κόστος μεταγραφών, Φ.Π.Α. κ.λ.π. και έτσι το τελικό τίμημα κτήσεως ανήλθε στο ποσό των 330.000.000 δρχ. Ο δωρητής έθεσε ως όρο της δωρεάς του την ανέγερση και εξοπλισμό ενός κολυμβητηρίου, με δαπάνες του ιδίου, ως προσφορά στη νεολαία της περιοχής μας.

2. ΟΙ ΣΥΣΚΕΨΕΙΣ - ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

Μετά από αυτή την ευτυχή κατάληξη ο Δήμαρχος Νάουσας θεώρησε σκόπιμο, πριν εισαγάγει το θέμα στο Δημοτικό Συμβούλιο να έχει τις απόψεις και προτάσεις των εκπροσώπων των

Μερική άποψη του εργοστασιακού συγκροτήματος της Βέτλανς - Νάουσα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

παραγωγικών τάξεων της πόλης, των Τεχνικών κ.λ.π.

Για το σκοπό αυτό κλήθηκαν σε δύο χωριστές συσκέψεις οι εκπρόσωποι επαγγελματιών - βιοτεχνών - εμπόρων, το Εργατικό Κέντρο, οι εκπρόσωποι των αγροτών κ.λ.π. Στην άλλη σύσκεψη κλήθηκαν οι τεχνικοί της πόλης. Αναλυτικά οι προτάσεις και σκέψεις των παραστάτων εκτίθενται στα δύο μνημόνια των συσκέψεων που αποτελούν παραρτήματα της εισήγησης αυτής.

Συνοψίζοντας τις προτάσεις αυτές

α) Το Εργατικό Κέντρο και το Σωματείο Κλωστούφαντουργιών εξέφρασε την άποψη ότι το εργοστάσιο πρέπει να τεθεί σε λειτουργία ως τέτοιο.

β) Οι εκπρόσωποι των λοιπών παραγωγικών τάξεων εξέφρασαν την άποψη ότι πλέον επιθυμητός και υλοποιήσιμος στόχος είναι η τουριστική αξιοποίηση του συγκροτήματος και η κατασκευή του κολυμβητηρίου στο Δυτικό Τμήμα.

γ) Ο τεχνικοί στο σύνολό τους συμφώνησαν με την τουριστική αξιοποίηση, αφού φυσικά τόνισαν ότι πρέπει να εκπονηθούν μελέτες.

δ) Οι τέσσερις τεχνικοί (κ.κ. Αλεξ. Μέσκος, Κων/νος Μπαξεβάνος, Γεώργιος Μίντσης και Ελευθ. Κύρογλου) που όρισε ο Δήμαρχος για την καταγραφή και αξιολόγηση του εργοστασιακού εξοπλισμού (η έκθεσή τους αποτελεί παράρτημα της εισήγησης αυτής), εξέφρασαν ζωηρές αντιρρήσεις στη δυνατότητα να επαναλειτουργήσει το εργοστάσιο.

3. ΤΙ ΕΓΙΝΕ ΜΕΧΡΙ ΤΩΡΑ

Ορίστηκε επιτροπή ειδικών τεχνικών - κλωστούφαντουργών η οποία κατέγραψε και αξιολόγησε τον εξοπλισμό.

Έχει ήδη αρχίσει η λεπτομερής αποτύπωση του οικοπέδου και των πρानών της Αράπιτσας και αυτών προς τον κάμπο.

Ορίσθηκαν 3 φύλακες και ανατέθηκε η πρόσθετη φύλαξη σε επιχείρηση ιδίωτ. αστυνομίας (security), φωτίσθηκε το προαύλιο και ασφαλίσθηκαν τα κτίρια και ο εξοπλισμός από κίνδυνο πυρκαγιάς κ.λ.π.

4. Η ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ - ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ

Τα κτίρια, με εξαίρεση το αριστουργηματικό "φουγάρο" και αυτό της διοίκησης σε Μακεδονική αρχιτεκτονική, είναι κοινά βιομηχανικά κτίρια σχετικώς νέας κατασκευής (δεκαετίας 60-70) χωρίς καμιά απολύτως αρχιτεκτονική αξία.

Ο μηχανολογικός εξοπλισμός και το σύνολο των εργοστασιακών εγκαταστάσεων αποτελούν ένα πλήρες και ολοκληρωμένο (καθτοποιημένο) παραγωγικό σύνολο, αποτελούμενο από βαφεία, κλωστήρια, υφαντήρια και εγκαταστάσεις τελειοποίησης - συσκευασίας ακρυλικών κουβερτών και νημάτων.

Ομως ο εξοπλισμός είναι παλαιός με μέση ηλικία 20 και πλέον ετών και μετά την εκτίμηση των ειδικών, ακατάλληλος για την ανταγωνιστική επαναλειτουργία του εργοστασίου.

5. ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

α) Η πιθανότητα να γίνει δεκτή η πρόταση του Εργατικού Κέντρου είναι μηδαμινή. Ο παλαιός μηχανολογικός εξοπλισμός, η ακαταλληλότητα των κτιρίων (πολυώροφα κ.λ.π.) ο έντονος ανταγωνισμός χωρών με χαμηλό εργατικό κόστος είναι παράγοντες που δεν επιτρέπουν τέτοιες σκέψεις.

Ωστόσο, επειδή η ΒΕΤΛΑΝΣ ΝΑΟΥΣΤΑ ήταν πρωτοπόρα βιομηχανία και τα προϊόντα της γνωστά σε όλη την Ευρώπη, θα ήταν κρίμα να χαθεί.

Για το λόγο αυτό ίσως πρέπει να κρατηθούν ορισμένα από τα μηχανήματα, να εγκατασταθούν στους από το κτιριολογικό πρόγραμμα προ-

οριζόμενους για βιοτεχνία χώρους του συγκροτήματος "ΛΟΓΓΟΥ ΤΟΥΡΠΑΛΗ" και να αποτελέσουν τον εξοπλισμό μιας μικρής παραγωγικής μονάδας κυβερτιών. Η μονάδα αυτή να απασχολήσει 10-15 εργατοτεχνίτες με παραγωγή περίπου 30.000 κυβερτιών ετησίως, που να πωλούνται λιανικώς στους επισκέπτες της Νάουσας.

β) Να εγκατασταθεί το κολυμβητήριο (κολυμβητική δεξαμενή 25 μέτρων) και οι βοηθητικές εγκαταστάσεις στο Δυτικό Τμήμα του οικοπέδου.

γ) Το Ανατολικό Τμήμα να διατεθεί για Τουριστική - Πολιτιστική εγκατάσταση υψηλού επιπέδου. (Ξενοδοχείο 5 αστέρων, εστιατόρια, αναψυκτήρια, χώροι εκθέσεων κ.λ.π.)

Για την υλοποίηση αυτών των σκέψεων απαιτούνται τα εξής:

α) Άμεση εκποίηση με πλειστηριασμό των μηχανημάτων κ.λ.π.

β) Σύνταξη συνολικής χωροταξικής μελέτης και κτιριολογικού προγράμματος του Ανατολικού τμήματος, όχι αυτοτελώς, αλλά ως μέρος συνολικού που απαρτίζεται από τα πρανή του κάμπου, την κοίτη της Αράπιτσας μέχρι τον Άγιο Νικόλαο (μήκος 3 χιλ.) του Πάρκου (42 στρ.) των πρανών του Πάρκου (20 στρ.) και του συγκροτήματος ΛΟΓΓΟΥ ΤΟΥΡΠΑΛΗ (5.500 τ.μ. στεγασμένοι χώροι) το οποίου έχει εγκριθεί η νέκτιριολογική μελέτη και βρίσκεται σε εξέλιξη ανέγερση συνεδριακού κέντρου. Ολα αυτά αποτελούν μια αδιάσπαστη ενότητα. Οπως ήδη προαναφέρεται η αποτύπωση βρίσκεται σε εξέλιξη.

γ) Διατήρηση του "φουγάρου" και ενδεχομένως του κτιρίου διοίκησης και κατεδάφιση των λοιπών.

Το δυτικό τμήμα των εγκαταστάσεων με το γνωστό φουγάρο και τις υπόλοιπες εγκαταστάσεις πριν από την καταιστροφή τους